

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสที่มีต่อประชาชนในตำบลโพธิ์ศรี อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี จากแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทเจ้าอาวาส

๒.๓ ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสที่มีต่อประชาชน

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

๒.๑.๑ ความหมายของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ คือ หน้าที่ของบุคคลซึ่งถูกกำหนดขึ้น เช่น ผู้นำของเจ้าอาวาส ผู้นำของครอบครัว จะได้ยินคำพูดที่ใช้เรียกแทนผู้นำไปในทิศทางที่ต่างกัน และมีขอบเขตที่กว้างขวางตามทัศนะของผู้พบเห็น ดังนั้น เพื่อความเข้าใจความหมายเกี่ยวกับผู้นำให้ชัดเจน ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมความหมายของผู้นำจากผู้รู้ทั้งหลาย ดังต่อไปนี้ **กวี วงศ์พูน** ภาวะผู้นำ^๑ คือ การที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ ซึ่งมีอยู่ต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวก โดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายจะกล่าวถึง ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะหรือความหมายของบุคคลหนึ่งซึ่งใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกโดยใช้กระบวนการสื่อความหมายหรือการติดต่อกันและกันให้ร่วมใจกับตนดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ **กิติ ตยัคคานนท์**^๒ ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะในการชักจูงผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มใจ เต็มความสามารถ และกระตือรือร้น หรือภาวะผู้นำคือ ผู้ที่เป็นแบบอย่างมีความสามารถพิเศษแสดงบทบาทในการสั่งการและออกคำสั่งที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่นได้^๓ นอกจากนี้ ภาวะผู้นำ คือ ความสัมพันธ์ซึ่งบุคคลหนึ่งหรือผู้มีอิทธิพลให้ผู้อื่นทำงานร่วมกันอย่างเต็มใจเพื่อบรรลุเป้าหมายอัน

^๑ กวี วงศ์พูน, ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓.

^๒ กิติ ตยัคคานนท์, เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตปริทัศน์การพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า

^๓ ฉายศิลป์ เชี่ยวชาญ และคณะ, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๘.

เป็นที่ต้องการของผู้นำ ผู้นำมิใช่เป็นผู้ผลักดันแต่เป็นผู้ดึงโดยแจ้งให้ผู้ตามทราบแนวทางปรารถนาให้ปฏิบัติตามด้วยการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง^๑ อีกทั้ง ภาวะผู้นำคือ คุณสมบัติพิเศษ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม^๒ ยังรวมถึง ภาวะผู้นำ คือ พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม (Followers) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดหมายร่วม หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่น และให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายองค์การ^๓ นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวว่า ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นกระบวนการมิใช่บุคคล ถึงแม้ว่าจะขึ้นอยู่กับความชอบธรรมในการใช้อำนาจของตัวผู้นำ ซึ่งเป็นศูนย์กลางและเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการภาวะผู้นำและผู้ตาม เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ขาดไม่ได้หากไม่มีผู้ตามจะมีผู้นำไม่ได้ ภาวะผู้นำจึงเป็นกระบวนการของการมีอิทธิพลเหนือกลุ่มเพื่อกำหนดเป้าหมายและการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^๔ และยังรวมถึง ภาวะผู้นำ เป็นลักษณะความสัมพันธ์ รูปแบบหนึ่งระหว่างคนในกลุ่ม เป็นความสัมพันธ์ที่บุคคลหนึ่งหรือหลายคน ซึ่งเราเรียกว่า ผู้นำ สามารถทำให้คนส่วนมากเป็นผู้ตาม ดำเนินการไปในทิศทางและวิธีการที่ผู้นำกำหนดหรือต้องการ^๕ นักวิชาการต่างประเทศ ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้ว่า ภาวะผู้นำคือ บุคลิกภาพในการกระทำการภายใต้เงื่อนไขของกลุ่ม สถานการณ์ของกลุ่ม ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทั้งในเชิงผล เพื่อให้มีภาวะผู้นำครอบงำบุคคลอื่นได้บุคคลใช้อิทธิพลกับบุคคลอื่น และสามารถทำให้บุคคลอื่นรับฟังและเห็นด้วยกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ยอมทำตามคำแนะนำของเขา ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มดำเนินการตามวัตถุประสงค์

๒.๑.๒ คุณสมบัติของผู้นำ

ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมนั้น มนุษย์ใช้ว่าจะมีคุณสมบัติของผู้นำกันได้ทุกคนมีเพียงบางคนที่สามารถจะเป็นผู้นำได้ ผู้นำจึงมีคุณสมบัติบางอย่างที่ผู้อื่นไม่มี นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ได้รวบรวมคุณสมบัติที่สำคัญ ๆ ของผู้นำทั้งทางด้านกายภาพและจิตใจที่ผู้นำพึงมีดังต่อไปนี้ภาวะผู้นำก็คือ คุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงามทั้งนี้คุณสมบัติของผู้นำ โดยแยกพิจารณาออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ^๖

^๑ เถาว์ลย์ นันทาวิวัฒน์, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๒๐๓.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิต ไทม์, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

^๓ รังสรรค์ ประเสริฐศรี, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร: ธนัชการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

^๔ นงลักษณ์ สุทธิวัฒน์พันธ์, **การพัฒนาบุคลิกผู้นำและผู้บริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: เคสดีไทย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕.

^๕ ปรัชญา เวสารัชช, **ผู้นำองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร: รัฐศาสตร์สาร, ๒๕๒๓), หน้า ๒๗.

^๖ ทวีช เปล่งวิทยา, **จิตวิทยาผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๘๔.

๑) คุณลักษณะทางสติปัญญา ประกอบด้วยข้อพิจารณา ๕ ประการ คือ

(๑) มีความตื่นตัว (Alertness) มีความว่องไวเตรียมพร้อม ระวังระไวเตรียมตัวอยู่เสมอ และมีสมองดีคิดได้ว่องไว มีไหวพริบในการแก้ปัญหาได้อย่างฉับพลัน

(๒) มีความคิดอย่างมีเหตุมีผล (Logical Thought) คือ มีความคิดในการบริหารและมีการแสดงออกทางกายและวาจา ที่ประกอบด้วยเหตุผลที่ถูกต้องน่าเชื่อถือหรือมีการพิจารณาก่อนทำ ว่าดีหรือไม่

(๓) มีสามัญสำนึก (Common Sense) คือ มีความรู้สึกผิดชอบ ชั่ว ดี

(๔) มีดุลยพินิจ (Judgment) คือ มีการพิจารณาใคร่ครวญก่อนตัดสินใจทำงานเสมอ และใช้ประสบการณ์การเรียนรู้ให้เกิดดุลยพินิจในการแก้ปัญหา

(๕) มีการเล็งเห็นการณ์ไกล (Foresight) เมื่อกระทำการสิ่งใดแล้วย่อมจะรู้ผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รู้จักประเมินสถานการณ์ วางแผนการปฏิบัติงานอย่างมีเหตุและมีผลโดยตั้งสมมติฐาน รวบรวมข้อมูล และใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นแนววิเคราะห์พิจารณาใคร่ครวญถึงวิธีปฏิบัติที่จะให้เกิดผลดีมากกว่าผลเสีย

๒) คุณลักษณะทางร่างกาย ประกอบด้วยข้อพิจารณา ๔ ประการ คือ

(๑) สุขภาพ (Health) ผู้นำจะต้องมีความสมบูรณ์ทางร่างกาย เพื่อให้มีความพร้อมทางร่างกายอยู่เสมอ การมีสุขภาพดีก็จะอำนวยความสะดวกในการทำงานมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

(๒) กำลังกาย (Energy) ผู้นำจะต้องมีกำลังกายที่ดี เพราะบางโอกาสบางสถานการณ์ ผู้นำต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยการใช้กำลังทางกายด้วย

(๓) ความทรหดอดทน (Endurance) ผู้นำควรมีร่างกายที่แข็งแรงอดทนต่อความยากลำบาก ความหิวกระหาย และความเลวร้ายจากดินฟ้าอากาศ สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ในทุก ๆ สถานการณ์และทุก ๆ สถานที่

(๔) รูปร่างท่าทางดี (Pleasing Appearance) ผู้นำควรมีทรวดทรงบุคลิกท่าทาง เป็นผู้นำที่มีความสง่าผ่าเผย เป็นที่เกรงขามและดึงดูดความเลื่อมใสจากผู้ใต้บังคับบัญชา

๓) คุณลักษณะทางอารมณ์ ประกอบด้วยข้อพิจารณา ๑๑ ประการ คือ

(๑) มองโลกในแง่ดี (Optimism) คือ มองคนอื่นในฐานะเป็นมิตร เข้าใจคนอื่น

(๒) การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม (Adaptability) คือ ผู้นำสามารถปรับตัวเข้ากันได้กับทั้งผู้ใหญ่กว่าและผู้ใต้บังคับบัญชา สามารถปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นทัศนคติของสังคม และภูมิศาสตร์ดินฟ้าอากาศได้

(๓) ความมีใจเยือกเย็น (Even Temper) ผู้นำควรมีความอดกลั้นอารมณ์ไว้ได้มีใจที่หนักแน่น ไม่หือถอย ไม่โกรธง่าย ไม่แสดงอาการสูงต่ำ

(๔) การบังคับตนเอง (Self – Control) ผู้นำสามารถรู้จักหรือรู้วิธีการบังคับตนเอง และสำรวมตนเองได้ดี ไม่ให้ตกไปในอำนาจฝ่ายต่ำ หรือสิ่งยั่วยุให้เกิดการย่ำใจอันก่อให้เกิดการละเมิดมาตรฐานทางจริยธรรม และวัฒนธรรมของสังคม

(๕) ความกระตือรือร้น (Enthusiasm) ผู้นำ จะต้องมีความตั้งใจจริงมีความกระตือรือร้นในการทำงาน ไม่มีการผัดวันประกันพรุ่ง และมีการเตรียมวางแผนงานไว้ในใจทำงานอย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผลและประหยัด

(๖) การสังคมดี (Sociability) ผู้นำควรมีอัธยาศัยไมตรี มีสัมพันธภาพเข้ากันได้ดีกับคนทุกชั้นวรรณะ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ไม่ถือตัว ไม่วางท่าทาง

(๗) ความแนบเนียน (Tact) เมื่อผู้นำจะกระทำพูดหรือคิด ควรรู้จักกาลเทศะและมีความแนบเนียนไม่เก้งก้างในการแก้ปัญหา ข้อนี้ต้องอาศัยความมีศิลปะ ประสพการณ์และการฝึกฝนอยู่เสมอ

(๘) อารมณ์ขัน (Sense of Humor) ผู้นำจะต้องทำงานด้วยความรู้สึกตัวอยู่เสมอไม่ให้เกิดอารมณ์เครียด มองโลกในแง่ดี อารมณ์ขันนี้จะทำให้ไม่เหนียว ทำให้มีการบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ผู้นำไม่ควรแสดงอารมณ์ขัน ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างพร่ำเพรื่อจนก่อให้เกิดความนับถือยำเกรงจากผู้ใต้บังคับบัญชาลดน้อยลง

(๙) ความเชื่อมั่นในตนเอง (Self – Confidence) ผู้นำควรมีความมั่นใจและมีความมั่นคงทางจิตใจ ไม่อ่อนไหวตามคำพูดของคนอื่น สามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหาด่าง ๆ ด้วยเหตุผลและความเชื่อมั่นของตนเอง ที่สำคัญคือต้องมีประสบการณ์มาก ๆ ดังประโยคที่ว่า “การที่จะเป็นผู้บังคับบัญชาที่ดีได้ จะต้องเป็นฝ่ายอำนวยการที่ดีก่อน”

(๑๐) ความสนใจกว้างขวาง (Bread of Interest) ผู้นำจะต้องมีความอยากรู้อยากเห็น และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ ไม่สำคัญตนว่าเป็นผู้รู้ดีแล้ว มีความกล้าที่จะปรึกษาหารือหรือหาความรู้จากผู้อื่นที่มีความรู้ดีกว่า

(๑๑) การเข้าใจคน (Human Understanding) ผู้นำควรมีวิจรรย์ญาณสังเกตและเข้าใจในพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาได้ดี ทั้งนี้เพื่อที่จะได้มอบงานให้เหมาะกับจริตของผู้คนและงานที่มอบหมายให้นั้นจะสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

๔) คุณลักษณะทางอุปนิสัย ประกอบด้วยข้อพิจารณา ๘ ประการ คือ

(๑) ความตรงไปตรงมา (Truthfulness) ผู้นำควรเป็นบุคคลที่พูดจริง ทำจริง พูดอย่างไรทำอย่างนั้น มีสัจจะต่อคำสัญญา ไม่ผิดนัด

(๒) ความจงรักภักดี (Royalty) ผู้นำจะต้องมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ผู้นำจะต้องสร้างความจงรักภักดีในการบัญชาของตนเองแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความจงรักภักดีต่อตัวผู้นำตามมาเช่นเดียวกัน

(๓) ความสำนึกในหน้าที่ (Sense of Duty) ผู้นำจะต้องมีความสำนึกในการปฏิบัติงานตามนโยบายที่ได้วางไว้อย่างมีความรับผิดชอบ ไม่ก้าวก่ายแทรกแซงหน้าที่ของผู้อื่น

(๔) ความไว้วางใจได้ (Dependability) ผู้นำควรดำรงตนอยู่ในจริยธรรมไม่เป็นคนหน้าไว้อ้างหลอก ควรเป็นผู้ที่ไว้วางใจของผู้อื่น

(๕) ความกล้าหาญ (Courage) ผู้นำควรมีความกล้าหาญทางจริยธรรมและกล้าทำในสิ่งที่ถูกต้อง ทำงานด้วยเหตุผลและกล้ารับผิดชอบ

(๖) ความเข้มแข็ง (Force) ผู้นำจะต้องไม่มีความท้อถอยต่ออุปสรรคต่าง ๆ สามารถแก้ไขอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมีเหตุมีผล มีความถูกต้องและเหมาะสม

(๗) ความยุติธรรม (Fairness) ผู้นำไม่มีความลำเอียง ควรวางตัวเป็นกลางบริหารงานโดยยึดหลักความถูกต้อง และผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

(๘) ความไม่เห็นแก่ตัว (Selflessness) ผู้นำจะต้องรู้จักเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รู้จักการเสียสละบางอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา รู้จักละความสุขส่วนตน รู้จักการบำเพ็ญประโยชน์เป็นแบบอย่างแก่ลูกน้อง ตามที่กล่าวมานี้ คุณสมบัติต่าง ๆ ที่ผู้นำพึงมี สามารถสรุปเป็นลักษณะใหญ่ ๆ ได้ ๔ ลักษณะ คือ

๘.๑) ลักษณะทางสติปัญญา คือ มีความรู้ความสามารถ มีไหวพริบสามารถวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเฉียบแหลมและทันทั่วถึง

๘.๒) ลักษณะทางอุปนิสัย คือ มีพฤติกรรมทางจริยธรรมอันดี เช่น ความซื่อสัตย์ ความอ่อนโยน ความมีสัจจะ ความรับผิดชอบ และความไม่เห็นแก่ตัว เป็นต้น

๘.๓) ลักษณะทางอารมณ์ คือ สามารถบังคับหรือควบคุมอารมณ์และบทบาทของการเป็นผู้นำได้ เมื่อควบคุมตัวเองเป็นแบบอย่างที่ดีได้ ก็เป็นเหตุให้ควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาได้โดยง่าย

๘.๔) ลักษณะทางร่างกาย คือ มีบุคลิกภาพทางกายดี สุขภาพแข็งแรง มีพลังศักยภาพในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพและการมีภาวะร่างกายที่ดีย่อมแสดงออกซึ่งบุคลิกภาพของการเป็นผู้นำให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น คุณสมบัติของผู้นำเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่เป็นกลยุทธ์หรือมรรควิธี ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งปัญหาของตัวผู้นำ ผู้ใต้บังคับบัญชา การบริหารจัดการ และปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมอื่น ๆ อีกทั้งเป็นปัจจัยให้ผู้นำมีสัมพันธภาพกับมวลชนได้อย่างดี ซึ่งจะเป็นผลให้ผู้นำได้แสดงบทบาทและหน้าที่ได้อย่างโดดเด่น มีความชอบธรรมและมีประสิทธิภาพ

๒.๑.๓ บทบาทและหน้าที่ของผู้นำ

ผู้นำในทุกกระบวนการปกครอง มีหน้าที่ในการบริหารผู้ใต้บังคับบัญชาที่อยู่ในความรับผิดชอบของตน เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและตรงตาม

นโยบายที่กำหนดไว้ บทบาทและหน้าที่ของผู้นำ จึงเป็นตัวแปรที่สำคัญที่จะทำให้การบริหารงานเกิดความสัมฤทธิ์ผลบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้นำได้แยกไว้เป็น ๒ ลักษณะคือ^๗

๑) หน้าที่หลัก (Primary Function)

(๑) ผู้นำทำหน้าที่เป็นผู้บริหาร (Executive) และเป็นผู้ประสานงานกลุ่มโดยมอบหมายงานให้ผู้รับผิดชอบนำไปปฏิบัติ อาจจะเป็นผู้ตัดสินใจนโยบายและวัตถุประสงค์ของกลุ่มโดยตรงหรือไม่ก็ได้ แต่ก็มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการบริหารงาน

(๒) ผู้ทำหน้าที่วางแผน (Planner) เป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการประเมินสถานการณ์ในภายหน้าว่า หากมีปัญหาแล้วจะแก้ปัญหานั้นอย่างไร แล้วเตรียมแผนการไว้ล่วงหน้าจะเป็นแผนระยะสั้นหรือยาวก็ได้ จะวางแผนคนเดียวหรือคนอื่นช่วยคิดก็ได้

(๓) ผู้นำทำหน้าที่เป็นผู้วางนโยบาย (Policy Maker) การวางนโยบายอาจจะมีผู้ร่วมแสดงความคิดเห็นโดยสมาชิกในกลุ่มร่วมกันวางนโยบาย หรือผู้นำเป็นผู้วางนโยบายเพียงผู้เดียวในกรณีหลังนี้จะเกิดขึ้นกับผู้นำที่มีความเชี่ยวชาญ นอกจากนี้ในฐานะที่ผู้นำเป็นตัวแทนกลุ่มในการติดต่อภายนอก ในนามของกลุ่มและทำหน้าที่ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่ม จัดความขัดแย้งระหว่างคนในกลุ่ม รวมทั้งการลงโทษและการให้รางวัล สิทธิดังกล่าวนี้จึงทำให้สามารถควบคุมกลุ่มและกำหนดนโยบายได้

๒) หน้าที่รอง (Secondary Function)

(๑) ทำหน้าที่เป็นบุคคลตัวอย่าง (Exampler)

(๒) ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม (Symbol of The Group) ผู้นำประเภทนี้มักจะเป็นบุคคลที่ได้ดำรงตำแหน่งนี้เป็นเวลานาน

(๓) ทำหน้าที่เป็นตัวแทนกลุ่ม รับผิดชอบในการแก้ไขสถานการณ์เมื่อเกิดปัญหาหรือสมาชิกต้องการให้ช่วยตัดสินใจ

(๔) ผู้นำทำหน้าที่เป็นบุคคลในอุดมคติของเหล่าสมาชิก (Ideologist) เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องในด้านคุณค่าต่าง ๆ และทุกคนก็ให้ความเชื่อฟังในตัวผู้นำ

(๕) ผู้นำมีบทบาทที่บุคคลอื่นต้องการจะเอาเยี่ยงอย่าง

(๖) ผู้นำทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและรับฟัง พร้อมทั้งช่วยจัดปัญหาคล้ายกับที่รองรับอารมณ์ความทุกข์ความโศกเศร้าของผู้อื่น ทั้งนี้เพื่อความคงอยู่ต่อไปของกลุ่มนั่นเองนอกจากนี้ ผู้นำมีหน้าที่ต่าง ๆ กันไป ๖ ประการ ดังต่อไปนี้^๘

๖.๑) เป็นผู้นำหรือผู้พูดแทน (Spokesman)

^๗ Krech D. Crutchfield & E.L. Ballachy, **Individual in Society**, (Bombay: Tata Mcgraw- Hill, 1948), pp. 420 - 453.

^๘ Sanderson อ่างใน อารณพันธ์ จันทรสว่าง, **การพัฒนาบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒๕.

๖.๒) เป็นผู้ประสานหรือสร้างความปรองดอง (Harmonizer)

๖.๓) เป็นผู้วางแผน (Planner)

๖.๔) เป็นผู้บริหาร (Executive)

๖.๕) เป็นผู้ให้การศึกษา (Educator)

๖.๖) เป็นสัญลักษณ์ของความมุ่งหมาย และอุดมคติของกลุ่ม (Symbol) การผู้นำ
ควรมีหน้าที่เกี่ยวข้อง ๕ ประการ คือ^๙

๖.๖.๑) การทำให้วัตถุประสงค์ของกลุ่มก้าวหน้า นำไปสู่ความสัมฤทธิ์ผลด้าน
การทำงานและการผสมผสานอย่างดีด้านสังคมภายในกลุ่ม

๖.๖.๒) การดำเนินงานบริหารกลุ่มหรือเรียกว่าขบวนการทำงานของกลุ่ม

๖.๖.๓) การแนะนำกิจกรรมสำคัญ ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของการสร้างผลิตผลของ
งานกลุ่ม

๖.๖.๔) การทำให้สมาชิกของกลุ่มรู้สึกปลอดภัยมั่นคง ซึ่งเกี่ยวข้องกับความ
ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในกลุ่ม

๖.๖.๕) การปฏิบัติการโดยไม่เน้นถึงความสนใจส่วนตัวเป็นใหญ่ แต่มุ่งที่กลุ่ม
สมาชิกเป็นสำคัญผู้นำจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทและหน้าที่ในการวางแผนและนโยบาย บริหารงานของกลุ่ม
หรือองค์กร ให้มีการประสานความร่วมมือกันทำงาน เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของกลุ่มหรือองค์กร
ปฏิบัติตนให้เป็นอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อเป็นสัญลักษณ์แบบอย่างที่ดีของกลุ่มหรือองค์กร
เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่สมาชิก ได้รู้สึกถึงความมั่นคงและปลอดภัยในการทำงานบทบาท
และหน้าที่ของผู้นำจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญในการรวมกลุ่ม และจูงใจคนให้ดำเนินกิจกรรมไปสู่เป้าหมาย
หรือวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อ
ความเจริญก้าวหน้าของหน่วยงานหรือองค์กร

๒.๑.๔ ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ (Leadership Theory)

การศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการเป็นผู้นำหรือภาวะ การเป็นผู้นำเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป
มานานแล้ว ซึ่งภาวะการเป็นผู้นำถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการบริหาร เพราะช่วยทำให้เกิดการเพิ่ม
ประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร บรรดานักวิชาการจึงสนใจศึกษาในเรื่องภาวะการเป็นผู้นำ
กันเป็นจำนวนมากจนเกิดเป็นแนวคิดและทฤษฎีที่แตกต่างกันมากมายจากการศึกษาของนักวิชาการ
ต่างๆทำให้ได้ทราบถึงวิวัฒนาการของทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ (The Evolution of Leadership Theory)
ซึ่งสามารถจัดกลุ่มทฤษฎีต่าง ๆ ได้เป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้^{๑๐}

^๙Hemphill อังโน จำเียร ช่างโชติ, ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๒๒), หน้า ๑๔๖.

^{๑๐} เนตรพัฒนา ยาวีราข, ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส, ๒๕๔๙),
หน้า ๙๒.

กลุ่มที่ ๑ ทฤษฎีคุณลักษณะความเป็นผู้นำ (Trait Theory)

ทฤษฎีนี้เป็นแนวคิดดั้งเดิม โดยมีความเชื่อว่าผู้นำมีลักษณะที่แตกต่างจากคนทั่วไปบุคคลเกิดมาพร้อมกับความเป็นผู้นำ มีการศึกษาวิจัยลักษณะพิเศษเฉพาะตัวที่ผู้นำควรมี เช่น รูปร่างหน้าตา สติปัญญา บุคลิกภาพ เป็นต้น แต่งานวิจัยเหล่านี้ก็ไม่สามารถระบุคุณลักษณะที่แบ่งแยกระหว่างผู้นำกับผู้ที่ไม่ได้เป็นผู้นำได้ จึงไม่เป็นที่นิยมที่จะศึกษาภาวะผู้นำตามแนวทฤษฎีนี้

กลุ่มที่ ๒ ทฤษฎีพฤติกรรมของผู้นำ (Behavioral Theory of Leadership)

๑) แนวทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยโอไฮโอ (Ohio State Studies) มหาวิทยาลัยโอไฮโอ ได้ทำการวิจัยพฤติกรรมของผู้นำโดยพัฒนาแบบสอบถามที่เรียก Leader Behavior Description Questionnaire (LBDQ) และพบว่า พฤติกรรมผู้นำสามารถอธิบายได้ ๒ ปัจจัย คือ^{๑๑}

(๑) ปัจจัยมุ่งคน (Consideration) หมายถึง พฤติกรรมผู้นำที่เน้นเรื่องความไว้วางใจต่อกัน เคารพซึ่งกันและกัน ให้การสนับสนุน มีมิตรภาพ และมีความอบอุ่น

(๒) ปัจจัยมุ่งงาน (Initiating Structure) ผู้นำแบบนี้ มุ่งที่การจัดระบบการทำงาน ระบุบทบาทที่ชัดเจนของผู้ปฏิบัติงาน จัดวางรูปแบบระบบการทำงานและขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน

๒) แนวทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยมิชิแกน (Michigan Studies) ลิเคิร์ทและคณะแห่งมหาวิทยาลัยมิชิแกนได้ทำการศึกษารูปแบบผู้นำ โดยได้แบ่งผู้นำออกเป็น ๒ รูปแบบ คือ^{๑๒}

(๑) รูปแบบผู้นำแบบเน้นคน (Employee - Oriented Leaders) ผู้นำแบบนี้จะทำงานโดยให้ความสนใจที่ตัวผู้ปฏิบัติงาน จะให้ความสนใจต่อปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน มุ่งเน้นการทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดขวัญและกำลังใจในการทำงาน และเน้นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคล

(๒) รูปแบบผู้นำแบบเน้นงาน (Job - Oriented Leaders) ผู้นำแบบนี้จะมุ่งทำงาน โดยเน้นที่ใช้ระบบการควบคุมงาน สร้างกฎระเบียบและข้อบังคับในการปฏิบัติงานจึงทำให้ผู้ปฏิบัติงานไม่มีอิสระในการทำงาน และมีความรู้สึกเหมือนถูกบังคับ ทำให้ขวัญในการปฏิบัติงานต่ำ

๓) ทฤษฎีตาข่ายการบริหาร (Managerial Theory) เบลคและมูทอน (Blake and Mouton) เป็นผู้เสนอทฤษฎีนี้ เขากล่าวว่าผู้นำที่มีประสิทธิภาพนั้นต้องเน้นทั้งงาน (Concern of

^{๑๑} Ralph Stogdill and A.E. Koons, quoted in Dessler Gary, **Management: Principles and Practices for Tomorrow's Leaders**, 3rd ed., (New Jersey : Pearson Education, Inc., 2004), p. 300.

^{๑๒} Rensis Likert et. Al, **Management: Principles and Practices for Tomorrow's Leaders**, quoted in Dessler Gary, 1961, p. 300.

Production) และเน้นทั้งคน (Concern of People) ทฤษฎีตาข่ายการบริหารแบ่งรูปแบบการบริหารออกเป็น ๕ รูปแบบ คือ^{๑๓}

(๑) ผู้นำแบบมุ่งเน้นงาน (Impoverished Authority-Compliance) ผู้นำแบบนี้จะมุ่งเน้นงานมากกว่าเน้นคน มุ่งแต่ทำงานให้สำเร็จ โดยไม่คำนึงถึงความต้องการของคนจะเข้มงวดต่อวิธีการทำงานและระเบียบแบบแผนอย่างเคร่งครัด รูปแบบการบริหารงานจะเป็นแบบการใช้อำนาจและต้องการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเชื่อฟัง

(๒) ผู้นำแบบมุ่งเน้นคน (Country Club Management) ผู้นำแบบนี้ตรงกันข้ามกับแบบมุ่งเน้นงาน โดยจะเน้นคนเป็นหลัก เน้นงานน้อย และจะเน้นการรักษาสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลที่ราบรื่น ต้องการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน

(๓) ผู้นำแบบปล่อยปละละเลย (Impoverished Management) ผู้นำแบบนี้มีความสนใจต่ำมากทั้งงานและคน มักจะบริหารงานในลักษณะที่ไม่มีจุดมุ่งหมายเป็นการทำงานประจำไปเรื่อย ๆ ต้องการเพียงให้ตนเองเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรเท่านั้น

(๔) ผู้นำแบบเดินสายกลาง (Middle of the Road Management) ผู้นำแบบนี้เป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับงาน และคนในระดับปานกลาง เป็นบุคคลที่ชอบประนีประนอมจะสร้างผลงานในระดับปานกลาง เขาจะทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปโดยไม่มีการคาดหมายที่สูงมากนัก

(๕) ผู้นำแบบทีมงาน (Team Management) ผู้นำแบบนี้มุ่งเน้นทั้งงานและคนเน้นการร่วมมือทำงานและมุ่งเน้นการทำงานเป็นทีม เน้นบรรยากาศการทำงานที่ช่วยเหลือกันไว้วางใจกันและเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อให้งานประสบความสำเร็จ

๔) ทฤษฎีการบริหาร ๔ ระบบ (System & Management Theory) ลิเคิร์ท (Likert) ได้เสนอแนวคิด การบริหารองค์การแบบใหม่ (New Patterns of Management) และสรุปลักษณะการบริหารออกเป็น ๔ รูปแบบ คือ^{๑๔}

(๑) รูปแบบระบบเผด็จการเอาเปรียบ (Exploitative Authoritative) ผู้นำแบบนี้จะเข้มงวดกับผู้ใต้บังคับบัญชา ไม่ให้ความไว้วางใจผู้ใต้บังคับบัญชา การบริหารงานขาดความเชื่อใจและความไว้วางใจกัน ใช้กระบวนการสื่อสารน้อยมาก การบริหารงานจะใช้วิธีการข่มขู่และลงโทษ ความสัมพันธ์จะเป็นไปในลักษณะของความหวาดกลัว ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของผู้นำ

(๒) รูปแบบระบบเผด็จการแบบพระเดชพระคุณ (Benevolent Authoritative)

^{๑๓} Rebert Blake and Jane S. Mouton, **The Managerial Grid**, (Houston Texas: Gulf Publishing, 1964), p.

^{๑๔} Rensis Likert, **New Pattern of Management**, (New York: McGraw – Hill Book Company, 1961), pp.

ผู้นำยังคงเป็นผู้ตัดสินใจอยู่ อนุญาตให้ผู้ใต้บังคับบัญชาตัดสินใจได้บ้าง แต่ต้องอยู่ภายใต้ข้อกำหนดของผู้บริหาร ใช้กระบวนการสื่อสารน้อย การจูงใจให้ทำงานใช้วิธีการให้รางวัลและการลงโทษ

(๓) รูปแบบระบบปรึกษาหารือ (Consultative) ผู้นำมีความไว้วางใจและเชื่อถือผู้ใต้บังคับบัญชา จะรับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชา แต่ผู้นำยังคงเป็นผู้ตัดสินใจในขั้นตอนสุดท้าย ผู้นำและผู้ใต้บังคับบัญชามีความไว้วางใจกันค่อนข้างสูง จูงใจผู้ปฏิบัติงานโดยการให้รางวัล และทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการทำงาน มีการลงโทษเป็นบางครั้ง

(๔) รูปแบบระบบมีส่วนร่วม (Participative) ระบบนี้ผู้นำและผู้ปฏิบัติงานมีความเชื่อถือและไว้วางใจกัน มีการปรึกษาหารือและตัดสินใจร่วมกัน ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการตั้งเป้าหมายขององค์กร ร่วมกันพัฒนาวิธีการทำงาน ผู้ปฏิบัติงานมีความพึงพอใจในงานค่อนข้างสูง ระบบมีส่วนร่วมนี้เป็นระบบที่ลึกระลึกให้การสนับสนุนมากที่สุดจะเห็นได้ว่าทฤษฎีพฤติกรรมผู้นำนั้นมุ่งที่จะศึกษาว่าผู้นำมีการบริหารงานอย่างไรและใช้วิธีใดในการมอบหมายงานหรือจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงาน รวมถึงพฤติกรรมใดของผู้นำที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน ซึ่งลิเคิธได้สรุปว่า รูปแบบผู้นำ ที่มีประสิทธิภาพนั้นก็คือ ผู้นำที่ให้ความสนใจกับผู้ปฏิบัติงาน และพยายามสร้างทีมงานเพื่อให้การทำงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ ส่วนเบลคและมูทอนเสนอว่า ผู้นำที่ดีที่สุดคือผู้นำแบบทีมงานโดยให้ความสนใจมากทั้งงานและคนเพื่อให้เกิดผลสำเร็จสูงสุดในการบริหารงาน

กลุ่มที่ ๓ ทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์ (Contingency of Situational Theory of Leadership)

๑) รูปแบบภาวะผู้นำเชิงต่อเนื่อง (Continuum of Leadership Behavior) แทนเนมบัมและชมิทท์ (Tannenbaum and Schmidt) เป็นนักทฤษฎีกลุ่มแรกๆ ที่ชี้ให้เห็นว่า มีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้แบบความเป็นผู้นำ ได้แก่ แรงกดดันทางผู้บริหาร แรงกดดันทางผู้ใต้บังคับบัญชา แรงกดดันทางสถานการณ์ จึงได้สร้างแบบจำลองเชิงต่อเนื่องของพฤติกรรมผู้นำที่เกี่ยวข้องกับระดับของอำนาจหน้าที่ที่ผู้บังคับบัญชาใช้ และความเป็นอิสระที่ให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ดังนี้^{๑๕}

(๑) ถ้าผู้นำเน้นไปที่ผู้บริหาร (Leader-Centered) ก็จะเป็นลักษณะที่มีการควบคุมในระดับสูง ให้อิสระกับผู้ใต้บังคับบัญชาน้อย

(๒) ถ้าผู้นำเน้นไปที่ผู้ใต้บังคับบัญชา (Employee-Centered) ก็จะเป็นลักษณะที่มีการควบคุมในระดับต่ำ ให้อิสระกับผู้ใต้บังคับบัญชาสูงตามทัศนะของแทนเนมบัมและชมิทท์ ผู้นำที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดไม่ใช่ผู้นำแบบเผด็จการหรือแบบประชาธิปไตย แต่เป็นผู้นำที่ต้องมีความยืดหยุ่น สามารถเลือกใช้แบบความเป็นผู้นำอย่างใดอย่างหนึ่งให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เผชิญอยู่

^{๑๕} แทนเนมบัม และชมิทท์, อ้างใน เนตรพัฒนา ยาวีราช, ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์, หน้า ๖๖-๖๘.

๒) ทฤษฎีผู้นำตามแบบจำลองของฟิวดเลอร์ (Fiedler's Contingency Theory) ฟิวดเลอร์ ได้สร้างแบบจำลองผู้นำตามสถานการณ์ ซึ่งมีปัจจัยสถานการณ์อยู่ ๓ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพของผู้นำ คือ^{๑๖}

(๑) สัมพันธภาพระหว่างผู้นำกับผู้ใต้บังคับบัญชา (Leader-Member Relations) ถ้าหากผู้นำกับผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถเข้ากันได้ดี และผู้ใต้บังคับบัญชายอมรับความ สามารถของผู้นำแล้ว ผู้นำนั้นก็จะมีความสามารถและอิทธิพลมากกว่าผู้นำที่ไม่มีผู้ใดเคารพนับถือและไม่ไว้วางใจ

(๒) โครงสร้างของงาน (Task Structure) คือ ความแน่นอนชัดเจนเกี่ยวกับโครงสร้างของงาน ฟิวดเลอร์กล่าวว่า หากโครงสร้างของงานจัดไว้อย่างมีระเบียบแบบแผนจะทำให้ผู้นำมีอิทธิพลมากกว่างานที่มีโครงสร้างไม่ชัดเจนหรือคลุมเครือ

(๓) อำนาจตามตำแหน่งหน้าที่ (Position Power) หมายถึง อำนาจที่เป็นทางการที่กลุ่มหรือองค์กรได้กำหนดให้ ถ้ามีการกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้มาก ผู้นำก็จะมีอิทธิพลอยู่เหนือผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างชัดเจน เช่น อำนาจในการลงโทษ การว่าจ้าง การให้ออกจากงาน เป็นต้น

๓) ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำของวรูมและเยตตัน (Vroom and Yetton Model) วรูมและเยตตัน (Vroom and Yetton) ได้อธิบายรูปแบบผู้นำที่เหมาะสมภายในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ แบบของผู้นำจะกำหนดตามความมากน้อยของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของผู้ใต้บังคับบัญชา โดยเขาได้นำแนวคิดมาจากแทนเนมบัมและชมิทท์ (Tannenbaum and Schmidt) และพัฒนามาเป็นรูปแบบการตัดสินใจของผู้นำ ซึ่งมีอยู่ ๕ รูปแบบด้วยกัน ดังนี้^{๑๗}

(๑) ผู้นำแก้ปัญหาหรือตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลที่ตนเองมีแล้วเท่านั้น

(๒) ผู้นำรับข้อมูลที่จำเป็นของผู้ใต้บังคับบัญชา แล้วจึงตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเองโดยอาจจะแจ้งหรือไม่แจ้งปัญหานั้นกับผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่มีสิทธิ์ในการเสนอความเห็นหรือร่วมตัดสินใจ

(๓) ผู้นำยอมให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาเป็นรายบุคคล หรืออาจขอคำแนะนำต่าง ๆ เท่าที่จำเป็นแล้วจึงตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยอาจนำหรือไม่นำข้อเสนอแนะของผู้ใต้บังคับบัญชาเข้ามาร่วมตัดสินใจด้วย

(๔) ผู้นำยอมให้ผู้ใต้บังคับบัญชา มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหา หลังจากนั้นผู้นำจะรวบรวมความคิดเห็นทั้งหมดมาพิจารณาแล้วจึงตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งการตัดสินใจนี้อาจจะสะท้อนหรือไม่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของผู้ตามก็ได้

^{๑๖} Fred E. Fiedler and Martin M. Chemers, **Leadership and Effective Management**, (Glenview, Ill.: Scott, Foresman, 1974), p. 80.

^{๑๗} Vroom and Yetton, quoted in Gary Dessler, **Management : Principles and Practices for Tomorrow's Leader**, 1973), pp. 308 - 309. ^{๑๘}*Ibid.*, p. 306.

(๕) ผู้นำยอมให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะ หลังจากนั้นผู้นำและผู้ตามจะร่วมกันสร้าง และประเมินทางเลือกในการแก้ปัญหาโดยใช้มติของกลุ่ม ผู้นำ ไม่พยายามที่จะใช้อิทธิพลของตน เพื่อให้ยอมรับวิธีการแก้ปัญหาในแบบที่ตนต้องการ แต่เต็มใจที่จะยอมรับและนำเอาวิธีแก้ปัญหากลุ่มไปปฏิบัติรูปแบบผู้นำทั้ง ๕ รูปแบบจะเหมาะสมกับสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้นผู้นำจะเลือกใช้รูปแบบใดขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ ๒ ประการ คือ ผู้นำแน่ใจว่าการตัดสินใจนั้นมีคุณภาพ และผู้นำ ต้องแน่ใจว่า การตัดสินใจนั้นสมาชิกในกลุ่มยอมรับว่าจำเป็นต่อการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ

๔) ทฤษฎีเชิงเส้นทาง-เป้าหมาย (Path-Goal Theory) เฮาส์ (House) เป็นผู้ที่พัฒนาทฤษฎีนี้ โดยมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีความคาดหวัง (Expectancy Theory of Motivation) ซึ่งมีแนวคิดว่าการจูงใจนั้น ขึ้นอยู่กับสิ่ง ๒ สิ่ง คืองานนั้นสามารถทำให้สำเร็จได้ และพวกเขาต้องการทำสิ่งเหล่านั้น เฮาส์ใช้แนวคิดนี้เป็นพื้นฐานในการจูงใจให้คนปฏิบัติงาน โดยกล่าวว่า ผู้นำจะเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายได้ด้วยการสนับสนุนและจัดอุปสรรคต่าง ๆ ในการทำงานให้หมดไปการจูงใจและสร้างความรู้สึพึงพอใจในงานนั้น เป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้นำจะต้องสร้างให้เกิดขึ้นต้องทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความมั่นใจว่าสามารถทำงานให้สำเร็จลงได้ และจะได้ผลตอบแทนตามที่ต้องการ นอกจากนี้ยังสามารถแบ่งรูปแบบผู้นำ (Leadership Styles) ได้อีกหลายรูปแบบซึ่งรูปแบบผู้นำนี้เป็นการผสมผสานระหว่างคุณลักษณะของผู้นำ ทักษะของผู้นำ และพฤติกรรมของผู้นำที่มีต่อผู้ปฏิบัติงาน นอกจากนี้การที่ผู้นำจะเลือกใช้รูปแบบใดนั้นยังขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ในขณะนั้นด้วย จากการศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยขอเสนอตามผู้มีความรู้ในด้านต่าง ๆ ให้แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีภาวะผู้นำเอาไว้ดังนี้

สุรศักดิ์ ม่วงทอง^{๑๘} อธิบายว่า “ผู้นำ คือ บุคคลใดก็ตามที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่นในกลุ่มหรือมีบทบาทสำคัญ ในการนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายในการทำงานผู้นำอาจเป็นคน ๆ เดียวกับผู้บริหารก็ได้ ดังนั้น ในกลุ่มหรือองค์กรหนึ่ง ๆ อาจมีผู้นำหลายคนนอกเหนือไปจากผู้บริหารหรือหัวหน้าซึ่งเป็นผู้ดำเนินการโดยตำแหน่ง เป็นต้น”

นพพงษ์ บุญจิตราดุล^{๑๙} ได้ให้ลักษณะของผู้นำไว้ ๕ ประการ ดังนี้

- ๑) ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำของผู้อื่น
- ๒) ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำของผู้อื่นมากกว่าคนอื่นในกลุ่มที่เขาปฏิบัติงานอยู่
- ๓) ผู้นำ คือ ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากกลุ่มเพื่อเป็นหัวหน้า

^{๑๘} สุรศักดิ์ ม่วงทอง, “พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๓, หน้า ๕๙.

^{๑๙} นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, **หลักการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๙๕.

๔) ผู้นำ คือ ผู้ที่ใช้อิทธิพลในการกำหนดเป้าหมายให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

๕) ผู้นำ คือ ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งในสำนักงานและมีอิทธิพลในตัวสูง

ทวี ทิมชา^{๒๐} กล่าวว่า “ผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอันเป็นที่ต้องการในการดำเนินงานของกลุ่ม และสามารถใช้ความรู้นั้นช่วยให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ได้ในทุกสถานที่

สมพงษ์ เกษมสิน^{๒๑}กล่าวว่า “ผู้นำ คือ หัวหน้างานหรือผู้บังคับบัญชาสูงสุดในหน่วยงานแล้วจะประจักษ์ชัดว่าผู้นำของหน่วยงาน คือผู้บริหารของกลุ่มโดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก การริเริ่ม การประนีประนอม และการประสานงาน”

ประพันธ์ สุริหาร^{๒๒}กล่าวว่า “ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้ง หรือได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำ ผู้ตัดสินใจเพราะมีความสามารถในการปกครอง บังคับบัญชา หรือกลุ่มเป็นไปในทางที่ดีหรือในทางที่ชั่วได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่น”

ภิญโญ สาร^{๒๓}กล่าวว่า ผู้นำ มีความหมาย ๓ ประการ คือ

๑) ผู้นำ คือ บุคคลใดบุคคลหนึ่งในกลุ่มคนหลาย ๆ คนที่มีอำนาจ มีอิทธิพลหรือมีความสนใจให้ปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการ หรือคำสั่งของเขาได้ ผู้นำมีอิทธิพลเหนือการปฏิบัติงานหรือพฤติกรรมของผู้อื่น ภาวะผู้นำจะเกี่ยวข้องกับความเป็นผู้นำมาน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความมากน้อยของอิทธิพลหรือความสามารถในการจูงใจคน

๒) ผู้นำ คือ บุคคลที่มีอำนาจเหนือบุคคลอื่นในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

๓) ผู้นำแตกต่างจากหัวหน้า หรือ ผู้บริหาร คนสองคนนี้อาจเป็นคน ๆ เดียวกันก็ได้แต่ไม่จำเป็นเสมอไปหัวหน้าหรือผู้บริหารหลายคนมีอำนาจหน้าที่โดยตำแหน่ง แต่อาจไม่ใช่ผู้นำที่แท้จริงของกลุ่มผู้นำที่แท้จริงอาจเป็นคนอื่นซึ่งไม่ใช่หัวหน้าหรือผู้บริหารแต่มีอำนาจ มีอิทธิพลและมีความสามารถจูงใจคนให้ประพฤติปฏิบัติตาม ความคิดเห็นความต้องการ

สถิต วงศ์สวรรค์^{๒๔} กล่าวว่า “ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่พฤติกรรมมีอิทธิพลเหนือ (Positive Influence) สมาชิกอื่น ๆ และสมาชิกในกลุ่มยอมรับนับถือยกย่องให้มีสถานภาพเป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ ควบคุม ประสาน และดำเนินกิจการงานกลุ่ม ให้บรรลุเป้าหมาย”

ถวิล ธาราโชติ^{๒๕} กล่าวว่า “ผู้นำ หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความสามารถในการนำพาการดำเนินงาน การแก้ไขปรับปรุง การรักษาขวัญและกำลังใจของกลุ่มทำให้กลุ่มบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการให้มากที่สุด”

^{๒๐} ทวี ทิมชา, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๑.

^{๒๑} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๒๒., ๔๘.

^{๒๒} ประพันธ์ สุริหาร, การบริหารการศึกษา, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๕.

^{๒๓} ภิญโญ สาร, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: cursa, ๒๕๒๖), หน้า ๒๕๙.

^{๒๔} สถิต วงศ์สวรรค์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : บารุงสาส์น วังบูรพา, ๒๕๒๙), หน้า ๒๔๕.

^{๒๕} ถวิล ธาราโชติ, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑๗. ๕๒.

เดโช สนวนานท์^{๒๖} กล่าวว่า “ผู้นำ หมายถึง เป็นผู้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลในหมู่คณะ ชะตากรรมของหมู่คณะว่า จะเป็นเช่นไรต่อไปนั้น ขึ้นอยู่กับตัวผู้นำเป็นส่วนสำคัญ ผู้นำมีหลายประเภทหลายลักษณะด้วยกัน การเลือกและสร้างผู้นำที่ดีได้นั้น จึงจะพอมองช่องทางพอมองโอกาสควบคุมสังคมได้บ้าง”

สรุปว่าผู้นำคือ บุคคลที่ได้รับความเชื่อถือและมีความเป็นผู้นำ หรือได้จากการเลือกตั้งการแต่งตั้งการยกย่องจากกลุ่มชนเพื่อให้เป็นหัวหน้าเนื่องจากเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถมีอิทธิพลต่างๆ ในการนำหรือการจูงใจผู้อื่นให้กระทำหรือดำเนินกิจการต่าง ๆ ของกลุ่มหรือของตนเองให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับเจ้าอาวาส

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับเจ้าอาวาส จากเอกสารและบทความทางวิชาการต่างๆ ดังนั้น จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเจ้าอาวาสไว้ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ความหมายของเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตการปกครองและวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมายมหาเถรสมาคมข้อบังคับระเบียบและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ จัดการและพัฒนาการศาสนาศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปด้วยดีเจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุสามเณร ดูแลวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ให้ภิกษุสามเณร มีจริยาวัตรตรงตาม ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัยนับว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนดูแลความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร มิให้ออกนอกพระธรรมวินัยและเจ้าอาวาสรองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสจะต้องบำรุงรักษา จัดการวัด และสมบัติของวัดให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมได้อาศัยอำนาจดังกล่าวออกกฎหมายมหาเถรสมาคมเพื่อจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้มีความเรียบร้อยดีงามยิ่ง ขึ้นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน มีกฎหมายมหาเถรสมาคม รวมทั้งสิ้น ๒๔ ฉบับ ในกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) หมวด ๑ ข้อ ๔ ได้ให้ความหมายพระสังฆาธิการไว้ว่า พระสังฆาธิการคำ ว่า “พระสังฆาธิการ” มาจากคำ ว่า “สังฆ” และ “อธิการ” เป็น พระสังฆาธิการ แปลตามรูปศัพท์ได้ว่า พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์

^{๒๖} เดโช สนวนานนท์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๙๖. ๕๓.

หรือพระภิกษุผู้ทำงานในคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่งจึงหมายถึงพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์^{๒๗}

พระสังฆาธิการ หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์นี้ กำหนดตามอำนาจปกครองตามลำดับชั้นลำดับดังนี้ คือ

- ๑) เจ้าคณะใหญ่
- ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
- ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
- ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
- ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
- ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาส จึงเป็นพระสังฆาธิการในลำดับที่ ๖ ซึ่งการดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการของเจ้าอาวาสดังกล่าวนี้ จะมีอำนาจเต็มตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติ คำสั่ง ของมหาเถรสมาคมครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด

๒.๒.๒ หลักการเป็นเจ้าอาวาส

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวหาว่าอวาสิกวรรค หมายความว่าด้วยภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสอวาสิกสูตรว่าด้วยธรรมของเจ้าอาวาส พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เป็นผู้ไม่ควรยกย่องธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุเจ้าอาวาส

- ๑) เป็นผู้ไม่เพียบพร้อมด้วยมรรยาท ไม่เพียบพร้อมด้วยวัตร
- ๒) ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงสุตะ
- ๓) เป็นผู้ไม่ประพฤตขัดเกลา ไม่ยินดีการหลีกเร้น
- ๔) เป็นผู้ไม่ยินดีในกัลยาณธรรม ไม่มีวาจางาม ไม่เจรจาถ้อยคำไพเราะ
- ๕) มีปัญญาทึบ ไร้เงลา เป็นคนเซอะ^{๒๘}

สรุปได้ว่า เจ้าอาวาส หมายถึง พระสังฆาธิการผู้มีอำนาจหน้าที่ปกครองดูแลในวัด ซึ่งมีลักษณะความเป็นผู้นำทางการปกครองและในการพัฒนาพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัดในหมู่บ้าน และในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่เรียบร้อย

^{๒๗} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ, การปฏิบัติงานพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๙), หน้า ๘.

^{๒๘} อ.ปญจก. (ไทย) ๓/๒๓๑/๙๒.

๒.๓ ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสเพื่อประชาชน

๒.๓.๑ ด้านการสร้างศรัทธา

ความเชื่อหรือการปฏิบัติ ตามหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา ความศรัทธาในพุทธศาสนา จากการให้คำนิยามศัพท์เบื้องต้น กล่าวได้ว่าเป็นความเชื่ออย่างมีเหตุผลของบุคคลที่มีต่อศาสนาพุทธ ซึ่งอาจจะมากหรือน้อยแตกต่างกันไป อันนำไปสู่การปฏิบัติตนเพื่อทำความดี ดังนั้น ในที่นี้จึงสามารถให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธา หรือความเชื่อ ทางพุทธศาสนา^{๒๙} ดังนี้

ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ยังสามารถให้ความหมายได้อีกหลายนัยซึ่งรวมความหมายถึง การรับรู้และยอมรับของบุคคลเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ความเชื่อทางพระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนอย่างมาก ความเชื่อที่เป็นหลักสำคัญทางพุทธศาสนาประกอบด้วย ลักษณะขั้นต้นของพุทธนามกะ คือ ความเชื่อในไตรสรณะคมน์หรือพระรัตนตรัย ได้แก่ ความเชื่อในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหลักความเชื่อเบื้องต้นที่ชาวพุทธจะต้องยึดถือ เพราะความเชื่อนี้ถือว่าเป็น เครื่องหมายของพุทธศาสนิกชน ดังนั้นต้องมีความเชื่อใน

พระรัตนตรัย และยึดถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง คือ ต้องเชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้และเป็นผู้ปฏิบัติชอบ พระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนควรรู้ และพระสงฆ์ เป็นผู้เผยแผ่พระ ธรรมคำสอน แก่ประชาชน ความเชื่อทางศาสนา เป็นลักษณะทางจิตประเภทหนึ่งของบุคคล หมายถึงการรับรู้และการยอมรับว่าเป็นความจริงในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจและสภาพของแต่ละบุคคลที่มีต่อเรื่องนั้นๆ แต่สำหรับในทางพุทธศาสนาถือว่า ความเชื่อต้องเป็นไปตามหลักการใช้สติปัญญา และการใช้เหตุผล สามารถนำความเชื่อไปปฏิบัติได้^{๓๐} หรืออาจเรียกว่า ศรัทธา ซึ่งจะหมายถึงความเชื่ออย่างมีเหตุผล มั่นใจในความจริง ความดี ในสิ่งที่นับถือ ปฏิบัติ ศรัทธามีประโยชน์ คือ เป็นปัจจัยนำไปสู่การมีสมาธิปัญญา และเกิดความพากเพียรในการปฏิบัติ และเป็นสิ่งเหนียวรั้งและต้านปะทะไม่ให้ยอมตามสิ่งที่ชักจูงให้ความชั่ว^{๓๑} โดยเฉพาะผู้ที่เชื่อในพุทธศาสนา จะเชื่อและศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม นรกสวรรค์ และความเชื่อในเรื่องนิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพุทธศาสนาในการศึกษาความเชื่อทางพุทธศาสนา^{๓๒} ได้แบ่งความเชื่อเป็น ๓ ด้าน คือ

^{๒๙} ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์. “จิตลักษณะและการสนับสนุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสุขภาพกายและพฤติกรรมสุขภาพจิตของข้าราชการสูงอายุ ในมหาวิทยาลัยขอนแก่น”. *วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (จิตวิทยาการศึกษา)*. ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร, ๒๕๕๖, หน้า ๕๘.

^{๓๐} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๘.

^{๓๑} พุทธทาสภิกขุ, *ใจความสำคัญแห่งคัมภีร์มนุษย์*, (กรุงเทพฯ: หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๕.

^{๓๒} งามตา วานิชานนท์, *ลักษณะทางพุทธศาสนาและพฤติกรรมศาสตร์ของบิดามารดาที่เกี่ยวข้องกับกาอบรมเลี้ยงดูบุตร*, รายงานการวิจัยฉบับที่ 50, (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

๑) ความเชื่อในพระพุทธเจ้า เป็นความมั่นใจในฐานะที่ท่านเป็นบุคคลต้นแบบที่ยืนยันความสามารถของมนุษย์ว่า เป็นผู้ที่มีสติปัญญา ความสามารถที่จะฝึกหรือพัฒนาให้บริบูรณ์ได้ สามารถหยั่งรู้หลักธรรม บรรลุความหลุดพ้นเป็นอิสระ ไร้ทุกข์ ลอยเหนือโลกธรรมและมีความดีสูงสุดเลิศ ที่แม่เทพเจ้าและพรหมก็เคารพบูชา

๒) ความเชื่อในพระธรรม ได้แก่ ความมั่นใจในความจริงและความดีงามที่พระพุทธเจ้าได้แสดงไว้ว่าเป็นสิ่งที่พระองค์ได้ค้นพบ ปฏิบัติเห็นผล ประจักษ์กับตนเองแล้วจึงนำมาประกาศเปิดเผยไว้ ธรรมคือกฎแห่งธรรมชาติ เป็นกลางและเที่ยงธรรมต่อทุกคน ผู้ได้รู้จักพัฒนาตนเองให้มีสติปัญญา นำความรู้ทางธรรมหรือความจริงนี้มาใช้ประโยชน์ต่อสิ่งทั้งหลาย ด้วยความรู้เท่าทันสภาพความเป็นจริง ก็จะแก้ปัญหาได้ดีที่สุดและมีชีวิตดีที่สุด

๓) ความเชื่อในพระสงฆ์ พระสงฆ์คือ ผู้สละบ้านเรือนมาบวชในพุทธศาสนาได้ศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ความเชื่อในพระสงฆ์ คือ ความมั่นใจในกลุ่มบุคคลนั้นว่ามีธรรมเป็นรากฐาน เป็นผู้ที่มีจิตใจห่างทุกข์ แม้จะมีพัฒนาการทางจิตปัญญาในระดับต่างกัน แต่ก็อยู่ร่วมกันด้วยดี ด้วยการรู้ธรรมและปฏิบัติธรรม^{๓๓} พจนานุกรมในฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายของคำว่า“ศรัทธา” ไว้ว่า หมายถึง ความเชื่อความเลื่อมใสในพุทธศาสนาได้สรุปความหมายของศรัทธา โดยเรียบเรียงจากหนังสือพุทธธรรมว่าศรัทธา หมายถึง ความเชื่อและความรู้สึกซาบซึ้งด้วยมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็นเป็นความมั่นใจใน องค์ประกอบ คือมั่นใจว่าเป็นไปได้ มั่นใจว่ามีคุณค่า และเร้าให้อยากพิสูจน์ความจริง ศรัทธาที่แท้จริงตามนัยทางพุทธศาสนาจึงมิใช่ศรัทธาที่ใช้อารมณ์จนลืมหุผล แต่ศรัทธาต้องมีปัญญาเป็นตัวควบคุม ส่งเสริมความคิด วิจัย วิचारณจนค้นพบเหตุ และผล ได้ทดลองปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ให้ประจักษ์ความจริงแก่ตน จนหมดสงสัยจึงเกิดศรัทธา ศรัทธาเป็นปัจจัยแรกที่สุด หรือเป็นขั้นต้นของกระบวนการพัฒนาปัญญา^{๓๔} ให้ความหมายว่า ศรัทธาในพุทธศาสนาหมายถึง ความเชื่อ ความนับถือที่ประกอบด้วยปัญญา และเหตุผล เพราะพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา เน้นสอนคนให้มีเหตุผล ไม่เชื่ออย่างงมงาย คำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้ามีองค์ประกอบศรัทธา แล้วจะต้องมีองค์ประกอบด้านปัญญาคู่กันเสมอ ดังนั้น ความศรัทธาในพุทธศาสนา จึงสามารถให้ความหมายได้ว่า การมีความเชื่อด้านศาสนา หรือการสามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนาที่ตนนับถือ เช่น การทำบุญตักบาตร การ

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๖.

^{๓๔} สุวัฒน์ มหัตนรินทร์กุล, และ วิระวรรณ ตันติพิวัฒนสกุล. แบบคัดกรองทางสุขภาพจิต: เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตขององค์กรอนามัยโลก ชุดย่อ ฉบับภาษาไทย. เชียงใหม่: โครงการจัดทำโปรแกรมสำเร็จรูปในการสำรวจสุขภาพจิตในพื้นที่ ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ โรงพยาบาลสวนปรุง.๒๕๔๕) หน้า ๑๒.

บริจาคเงินหรือวัสดุสิ่งของ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาการทำสมาธิ และการฟังเทศน์ฟังธรรม คำสั่งสอนในศาสนาที่ตนนับถือ^{๓๕}

(๑) ลักษณะของความศรัทธาในพุทธศาสนาศรัทธาคือ ความเชื่อในพุทธศาสนา ที่ถือว่า ถูกต้อง ประกอบด้วย^{๓๖}

๑) เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง ทำให้ไม่สงสัยลังเลใจในพระปัญญาของพระพุทธเจ้า ไม่สงสัยลังเลใจในพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสั่งสอนเป็นพุทธศาสนา ไม่สงสัยลังเลใจในพระสงฆ์ โดยตรงกันข้ามยิ่งเกิดความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรมพระสงฆ์ความเชื่อความเลื่อมใสนี้เกิดเพราะตั้งใจสดับฟังพระธรรมศึกษาพระพุทธศาสนาให้รู้ซาบซึ่งโดยเฉพาะให้รู้จักบาปหรือกรรมดีกรรมชั่ว ยิ่งฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พิจารณาเข้าใจให้แจ่มแจ้ง ก็ยิ่งเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง เหมือนอย่างฟังคำสอนของครูเข้าใจแจ่มแจ้ง ก็ทำให้เชื่อในภูมิความรู้ของครู ความเชื่อข้อนี้เรียกว่า ตถาคตโพธิ์สัทธา แปลว่า ความเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริงนั่นเอง เป็นเหตุให้เชื่อในคำสั่งสอนของพระองค์ที่แสดงบาปบุญคุณโทษ เป็นต้น^{๓๗}

๒) เชื่อว่า บุญบาปมีจริง ทำให้ไม่สงสัยลังเลใจในเรื่องบุญและบาปหรือกรรมดีกรรมชั่ว สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนว่าเป็นบุญเป็นกรรมดี ก็เชื่อว่าเป็นบุญเป็นกรรมดีจริงเช่น ความมีใจเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สงเคราะห์ช่วยเหลือ เป็นต้น สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนว่าเป็นบาปเป็นกรรมชั่ว ก็เชื่อว่าเป็นบาปเป็นกรรมชั่วจริง เช่น ความมีใจละโมภ โหดร้ายหลงใหล ประพฤติชั่วร้ายต่างๆ มีฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น ความเชื่อข้อนี้เรียกว่า กรรมศรัทธาเชื่อกรรม กรรม แปลว่า การงานที่บุคคลทำด้วยเจตนา คำว่ากรรมเป็นกลางๆ มิใช่หมายความว่าไม่ดีจึงเรียกว่ากรรม ทำดีหรือไม่ดีเรียกว่ากรรมทั้งนั้น เมื่อต้องการจะให้อายุยืน หรือไม่ดีก็เติมคำนั้นเข้าไปว่ากรรมดีหรือบุญกรรม กรรมชั่วหรือบาปกรรม ฉะนั้น เชื่อกรรม ก็คือ เชื่อว่า บุญบาป หรือกรรมดีกรรมชั่วมีจริง ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสั่งสอนไว้

๓) เชื่อว่า ผลของบุญบาปมีจริง ทำให้ไม่สงสัยลังเลใจว่าบุญบาปที่ทำจะไม่มีผลสนองตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนไว้ว่า กรรมดีให้ผลดี กรรมชั่วให้ผลชั่ว ไม่สับสนกันเหมือนอย่างหวานพืชเช่นใดก็ได้รับผลเช่นนั้น ความเชื่อข้อนี้เรียกว่า วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม คือเชื่อว่าบุญบาปที่ทำให้ผลจริงตามประเภท บุญก็ให้ผลดี บาปก็ให้ผลไม่ดี

๔) เชื่อว่า บุญบาปที่ตนทำก็เป็นของตนจริง ทำให้ไม่สงสัยลังเลใจว่าตนจะต้องรับผลของบุญบาปที่ตนเองทำไว้หรือไม่ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ทุกๆ คนนึกคิดอยู่เสมอว่า เรามีกรรม

^{๓๕} สุมณฑา คณาเจริญ, ศรัทธาในพระพุทธศาสนา, วารสารวงการศึกษา, ๒ (๑๘): ๒๕-๔๘, หน้า ๔๘-๑๐๑.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๘-๑๐๑.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๘-๑๐๑.

เป็นของของตน เราเป็นทายาทแห่งผลของกรรมนั้น เราทำดีจักได้ดี เราทำชั่วก็จักได้ชั่ว ความเชื่อข้อนี้เรียกว่า **กัมมัสสกาตาศรัทธา** เชื่อว่ากรรมที่ตนทำไว้เป็นของตนเหมือนบริโภคอาหารกินเองก็อิ่มเอง เรียนเองก็รู้เองศรัทธาทั้ง ๔ ข้อนี้ สำคัญอยู่ที่ข้อ ๑ คือ เชื่อว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้จริง เพราะตั้งใจสดับศึกษาพุทธศาสนาจนเกิดความรู้สึกว่าพระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้เป็นความจริงทุกอย่าง ความเชื่อ และความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ก็จะทำให้ตั้งมั่นขึ้นทุกทีทำให้เชื่อมั่นว่าบุญบาปที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนไว้มีจริง ผลของบุญบาปตามที่ตรัสสั่งสอนไว้มีจริง บุญบาปที่ผู้ใดทำไว้ก็เป็นของผู้นั้นจริงตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า รวมความว่าทำให้เชื่อมั่นในพุทธศาสนา ศรัทธาความเชื่อในพุทธศาสนา เมื่อมีลักษณะดังกล่าว จึงเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง ผู้ที่มีศรัทธาที่ถูกต้อง จึงจะเป็นพุทธศาสนิกผู้ถึงไตรสรณคมน์ ที่ถูกต้อง การปลูกศรัทธาที่ถูกต้องหรือการปรับปรุงศรัทธาให้ถูกต้องอาศัยประกอบด้วย

(๑) บุคคลผู้ชักจูงศรัทธาเริ่มตั้งแต่บิดามารดาอบรมบุตรธิดาตั้งแต่เล็ก ๆ ด้วยวิธีสอนให้เชื่อฟังอย่างมีเหตุผลเท่าที่เด็กจะเข้าใจ มิใช่ด้วยวิธีหลอกล่อให้เข้าใจผิดหรือขู่ให้กลัว ฉะนั้นเมื่อจะห้ามมิให้เด็กทำอะไร ก็พยายามแนะนำให้เด็กรู้เหตุผลถูกผิด หรือใช้วิธีแก้ร้ายให้กลายเป็นดีอย่างมีเหตุผล เมื่อจะสอนพุทธศาสนาแก่เด็กก็สอนอย่างถูกต้อง ปลูกความเชื่อที่ถูกต้องให้แก่เด็ก เมื่อผู้อบรมเหล่านั้นอบรมให้เกิดความเชื่ออย่างมีเหตุผลในทางต่าง ๆ ทั้งในทางโลกและทางธรรม ก็จะทำให้เกิดศรัทธาที่ถูกต้อง เป็นความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เพราะเชื่อด้วยความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง เมื่ออบรมให้รู้ให้เข้าใจในพุทธศาสนาว่า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แสดงทางแห่งความบริสุทธิ์ไว้อย่างถูกต้องครบถ้วน ซึ่งทุก ๆ คนต้องปฏิบัติด้วยตนเอง จึงจะได้รับผลดีตามแต่จะปฏิบัติได้ แต่ถ้าไม่ปฏิบัติก็ไม่ได้รับผล ไปทำชั่วก็จะได้รับผลนั้น เพราะทุก ๆ คน มีกรรมเป็นของตนเอง พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้พระธรรม แล้วเผยแผ่พระธรรมนั้น พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติแล้วตามพระธรรม และช่วยบอกเปิดเผยพระธรรม เมื่อรู้เข้าใจพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง และปลูกศรัทธาอย่างถูกต้องให้เกิดขึ้นแล้ว ก็จะไม่หวังอะไรผิดๆจากพุทธศาสนา เพราะถ้าไม่สมหวังก็จะเลื่อมความนับถือลงไป ฉะนั้น เมื่อมีศรัทธาที่ถูกต้องให้ทำความดี และจะได้รับผลดีด้วยตนเอง บุคคลผู้มีหน้าที่ชักจูงศรัทธา แม้จะพยายามอบรมปลูกหรือปรับศรัทธาให้ถูกต้อง แต่ความสำเร็จที่ได้ต้องอาศัยบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้รับการอบรมที่ถูกต้อง นั่นคือ ตนเอง

(๒) ตนเอง ได้แก่ ตัวเราเองทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เพราะตัวเราเองจำต้องคอยตรวจสอบดูศรัทธาของตัวเองว่าเป็นอย่างไร ถูกต้องหรือไม่ ถ้ายังไม่ถูกต้องปรับปรุงแก้ไขให้ถูกคือ พยายามทำความเข้าใจในหลักของความเชื่อข้างต้น เพราะตัวเราเองต้องเห็นจริงด้วยความเชื่อ จึงจะตั้งมั่น เมื่ออาจยังไม่เห็นจริงด้วยตนเองในหลักของศรัทธาดังกล่าว ก็ทำความเชื่อฟังไปก่อน อย่าดี้อารมณ์ไม่อยู่ในโอวาทของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ตลอดถึงพระพุทธเจ้า สรุปลงได้ว่า การสร้างศรัทธาที่ถูกต้อง

ควรประกอบไปด้วย บุคคลผู้ชักจูงศรัทธา และตนเอง รวมทั้งการมีศรัทธาทั้ง ๔ ข้อ ที่กล่าวมาข้างต้น อย่างครบถ้วน เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดความศรัทธาในพุทธศาสนาได้^{๓๘}

(๒) บทบาทของผู้สูงอายุที่มีศรัทธาต่อเจ้าอาวาสในชุมชน

ในสังคมไทยผู้วิจัยเห็นว่า คนสูงอายุมักจะหันมาสนใจศาสนามากขึ้นเพราะว่าคนสูงอายุอยู่ใกล้ความตายและกังวลกับชีวิตในภายหน้า นอกจากนี้ คนสูงอายุมักจะมีเวลาที่จะมาไตร่ตรองเรื่องศาสนา ดังนั้น จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่คนสูงอายุ จะคิดแต่เรื่องศาสนาความเชื่อดังกล่าว อาจจะมีส่วนที่เป็นจริงอยู่บ้าง ซึ่งมีงานวิจัยจำนวนไม่น้อยที่สนับสนุนประเด็นนี้อยู่ แต่นักสังคมศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อในศาสนาของผู้สูงอายุได้ให้ข้อสังเกตว่าในความเป็นจริงแล้ว ความเชื่อดังกล่าว อาจจะเป็นมายาคติของคนทั่วไปเกี่ยวกับผู้สูงอายุและศาสนาเท่านั้นก็ได้ เพราะคนทั่วไปมักจะมองภาพผู้สูงอายุว่าควรจะต้องเกี่ยวข้องกับศาสนาอยู่เสมอเหตุผลเกี่ยวกับการที่ผู้สูงอายุมักจะมีคุณสมบัติเฉพาะในทางศาสนา

๑) เนื่องจากความจริงที่ว่า คนสูงอายุที่มีชีวิตมายาวนานนั้นเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่ง กล่าวคือ คนที่อายุมากมักจะมีประสบการณ์ในชีวิต สะสมความรู้ มีการปฏิบัติภารกิจทางศาสนามายาวนานกว่า สามารถมองได้กว้างไกลกว่า และผู้สูงอายุเป็นสื่อกลางที่จะเชื่อมโยงคนในปัจจุบันกับคนที่เป็นบรรพบุรุษได้ดี

๒) เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า เนื่องจากคนสูงอายุเป็นคนที่ใกล้จะตายมากที่สุด นั่นคือความใกล้เป็น “ผี” หรือวิญญาณมากที่สุด คนสูงอายุ จึงดูจะเป็นสื่อกลางที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุดระหว่างโลกนี้กับโลกหน้า หรือระหว่างผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับความเคร่งในศาสนาและความสูงอายุ^{๓๙} ในการค้นคว้าเกี่ยวกับประเด็นนี้ พบว่า คนสูงอายุให้ความสำคัญทางด้านศาสนามากกว่าคนที่ยังมีอายุน้อย การศึกษาของ พอสรุปว่าคนอายุ ๖๕ ปีขึ้นไป มีความรู้สึกว่าศาสนาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด จำนวนร้อยละ ๗๑ ในขณะที่คนกลุ่มอายุต่ำกว่า ๖๕ ปี มีจำนวนร้อยละ ๔๙ โดยกลุ่มคนที่เห็นว่าศาสนามีความสำคัญที่สุดอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุมากกว่ากลุ่มอายุอื่น ๆ ที่ต่ำลงมา^{๔๐}

(๓) ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ

หากมองถึงผู้สูงอายุนั้นว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่เชื่อกันว่า มีแนวโน้มจะหันมาสนใจและมีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางศาสนาอย่างมาก เนื่องจากเป็นวัยที่ต้องพักตัวเองหรือหยุดทำงาน

^{๓๘} ภัทรทิรา ศิริमानนท์, “ความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธ์ภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุใน สุนาราขกริทธาสโมสร”, สารนิพนธ์ การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (จิตวิทยาพัฒนาการ), (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗

^{๓๙} บุญมาส สิ้นธุระมา, สังคมวิทยาความสูงอายุ. (เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยพายัพ, ๒๕๓๙), หน้า ๖๕-๖๖.

^{๔๐} Graney, M.J. Happiness and Social Participation in Aging. Journal of Gerontology. (1975). 30: 701-706.

ส่งผลให้มีเวลามากขึ้น ผู้สูงอายุ จึงมีชีวิตเกี่ยวข้องกับศาสนามากกว่าบุคคลวัยอื่นๆ การพิจารณา ลักษณะทางศาสนาในเชิงทฤษฎีมนุษย์วิทยาวัฒนธรรมต้องพิจารณาทั้งในแง่ลัทธิความเชื่ออย่างมี เหตุผล หรือการปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน และพิธีกรรมต่างๆ และ ทั้งหมดเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรม ดังนั้น ในการศึกษาลักษณะทางศาสนาของผู้สูงอายุ จึงควรต้อง ศึกษาทั้งด้านความเชื่อและการปฏิบัติตามหลักศาสนา

สุรกุล เจนอบรม^{๔๑} กล่าวว่า บุคคลที่มีความเชื่อ ความผูกพันกับศาสนานั้นไม่จำเป็นที่ จะต้องเป็นผู้สูงอายุเท่านั้น ดังนั้นความเชื่อในศาสนาสามารถเกิดได้กับบุคคลทุกวัย ตั้งแต่วัยเด็กวัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ บุคคลเหล่านี้จะยังคงให้ความเชื่อความศรัทธาในศาสนาเหมือนเดิม จากการวิเคราะห์เกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธาของบุคคลต่อศาสนานั้นสามารถวิเคราะห์และสรุป รูปแบบของบุคคลในการหันเข้ามามีความเชื่อและศรัทธา ยอมรับในศาสนาไว้ ๕ ประเภท ดังนี้

๑) The Experiential Dimension หรือ Religious Feeling เน้นว่าผู้สูงอายุหันมา นับถือ เลื่อมใส หรือเคร่งครัดในศาสนา ด้วยเหตุที่มุ่งหวังจะเข้าถึงความจริงอันสูงสุดสัจธรรมขั้นสูงมุ่ง การหลุดพ้นจากความทุกข์ ตามแนวทางที่ศาสนาในแต่ละศาสนาได้บัญญัติไว้ หรือมุ่งหวังที่จะได้รับ ประสพการณ์ที่ดี มีจิตใจอารมณ์ที่มีความสงบสุข อันเป็นผลมาจากความศรัทธา ความเชื่อ การปฏิบัติ ตามแนวทางในศาสนานั้น ๆ สรุปคือ บุคคลประเภทนี้มักมีความรู้สึกและให้ความตระหนักเกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่และความตาย โดยจะให้ความสนใจศาสนาเนื่องจากศาสนาเป็นสิ่งที่ให้ความช่วยเหลือ ทางด้านจิตใจและอารมณ์ ทำให้ผู้สูงอายุหลุดพ้นจากความกลัวในทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อวาระสุดท้ายของ ชีวิตที่ใกล้จะมาถึง

๒) The Ideological Dimension หรือ Religious Beliefs เน้นว่า ผู้สูงอายุหันเข้า มานับถือ เลื่อมใสในศาสนา เนื่องจากความเชื่ออย่างแน่วแน่ในศาสนาคำสอน มีความศรัทธาเชื่อมั่น อย่างแรงกล้า โดยไม่มีข้อสงสัยว่าพระเจ้ามีจริงหรือไม่ มีกฎแห่งกรรม มีชาตินี้ชาติหน้าหรือไม่ ความ เชื่อถือศาสนาในลักษณะนี้ เน้นความเชื่อทางอุดมคติที่ยึดมั่นศรัทธาศาสนาโดยไม่มีข้อสงสัย เป็น ความเชื่อความศรัทธาที่อยู่ภายในอย่างลึกซึ้ง

๓) The Ritualistic Dimension หรือ Religious Practices เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ สนใจนับถือศาสนา โดยมุ่งเน้นการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาเป็นสำคัญ เช่น การสวดมนต์การถือศีล อด การสวดอ้อนวอนพระผู้เป็นเจ้า การเดินทางไปนมัสการสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา การทำบุญตัก บาตร การบริจาคทาน

๔) The Intellectual Dimension หรือ Religious Knowledge เป็นผู้สูงอายุที่ สนใจศาสนา เนื่องจากข้อมูลความรู้ทางศาสนาเฉพาะตนที่มีอยู่ การที่ผู้สูงอายุมีโอกาสศึกษาค้นคว้า

^{๔๑} สุรกุล เจนอบรม, **วิทยาการผู้สูงอายุ**, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียนคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๐๑.

หรืออ่านข้อมูล อ่านหนังสือเกี่ยวกับศาสนาด้วยความพิถีพิถัน จะทำให้เกิดความรู้เฉพาะตน ตระหนักถึงความเป็นจริง ความสมเหตุสมผลที่แต่ละศาสนาได้กำหนดไว้และเมื่อตนเองเกิดความรู้เกิด ความตระหนัก และเกิดความเข้าใจ แล้วก็จะเกิดการพัฒนาเจตคติ ส่วนบุคคลไปในทางที่ดีหันมา ให้การยอมรับ ให้ความเลื่อมใสศานามากยิ่งขึ้น

๕) The Consequential Dimension หรือ Effects of Religion ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีความนิยม มีความเชื่อ ความเลื่อมใสในศาสนา จึงเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจให้หันมาอุทิศให้กับ ศาสนามากขึ้นทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้รู้สึกตนเพื่อสังคมมากขึ้น ประโยชน์ให้แก่สังคมส่วนรวมมากกว่า เห็นแก่ประโยชน์ส่วน

ผู้วิจัยเห็นควรสรุปเรื่องความศรัทธาต่อชาวพุทธที่มีต่อเจ้าอาวาส จะเห็นได้ว่าความ ศรัทธานั้นเป็นสิ่งชาวพุทธให้ความสำคัญต่อชีวิตประจำวันและการดำรงตนต่อพระพุทธศาสนาดังนั้น ความศรัทธาต่อเจ้าอาวาส จึงสามารถให้ความหมายได้ว่า การมีความเชื่อด้านศาสนา หรือการ สามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสดาที่ตนนับถือ เช่น การทำบุญตัก บาตร การบริจาคเงินหรือวัสดุสิ่งของ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาการทำสมาธิ และการฟังเทศน์ ฟังธรรมคำสั่งสอนในศาสนาที่ตนนับถือ

๒.๓.๒ ด้านการพัฒนาชุมชน

บทบาทการพัฒนา ซึ่งเมื่อเจ้าอาวาสนำพาชาวบ้านพัฒนาจิตใจหรือวัตถุในกิจกรรมใด กิจกรรมนั้นมักจะได้รับความร่วมมือช่วยเหลือชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธา และสามารถประสบความสำเร็จในการดำเนินงานโดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย แต่บทบาทการพัฒนาชุมชนของเจ้า อาวาสนั้นยังจำกัดอยู่ในแวดวงเฉพาะสงฆ์ในบางพื้นที่ ยังไม่กว้างขวางนัก และยังมีกิจกรรมในลักษณะ ต่างคนต่างทำ ไม่ประสานกันอย่างเป็นขบวนการหรือองค์การ แนวทางการดำเนินการพัฒนาชุมชน ของพระสงฆ์จึงไม่เด่นชัดมากนัก แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าเราจะมองบทบาทพัฒนาของพระสงฆ์ในพื้นฐาน โครงสร้างสังคมแบบใด ถ้าเป็นสังคมเมืองพระสงฆ์ควรจะมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจเป็นสำคัญ เพราะใน สังคมเมืองนั้นมีเหตุปัจจัยแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ไฉฉาวในการชักนำประชาชนไปสู่ความเสื่อมในทาง ศีลธรรมจรรยาได้มาก การที่พยายามพัฒนาจิตใจในสังคมเมืองจะเกิดประโยชน์ต่อสังคมในด้านการ ยกระดับศีลธรรมจรรยา การลดปัญหาอาชญากรรมและปัญหาสังคมอื่น ๆ ส่วนในชนบทนั้นปัญหาที่ ชุมชนประสบคือ ปัญหาชีวิตความเป็นอยู่หรือปัญหาคุณภาพชีวิต การพัฒนาจิตใจอย่างเดียวจะไม่เกิด ประโยชน์อย่างไรในชุมชน หากแต่พระสงฆ์ต้องมีการพัฒนาความรู้สร้างความเข้าใจในชุมชน พัฒนา คุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น โดยต้องพัฒนาควบคู่ทางด้านวัตถุและจิตใจ แต่จะเน้นด้านใดมากกว่ากันควร พิจารณาให้เหมาะสมตามสภาพพื้นฐานของโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจในแต่ละชุมชนนั้น ๆ^{๔๒}

^{๔๒} พินิจ ลาภธนานันท์, บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙),

๑) บทบาทในการช่วยพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น

พระสงฆ์เป็นสมาชิกของสังคมและอยู่ได้ด้วยการสนับสนุนจากชาวบ้าน หากชาวบ้านลำบาก พระเองก็ลำบากเช่นกัน เพราะฉะนั้นการที่พระสงฆ์ดำเนินบทบาทในการพัฒนาชุมชนจึงเป็นบทบาทหนึ่งของพระสงฆ์ในการช่วยชาวบ้าน เป็นการนำชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ พระสงฆ์เองก็ผูกพันกับชุมชนจึงไม่สามารถเพิกเฉยกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ดำเนินการไปตามวิจรรย์ญาณที่สามารถทำได้ตามพระธรรมวินัยและความต้องการของชุมชน

๒) บทบาททางการเผยแผ่ธรรม

จากการที่เจ้าอาวาสเป็นผู้งามด้วยศีลจารวัตร ทำให้เป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไปในการดำเนินชีวิต ด้วยการยอมรับเช่นนั้น บทบาทในการเผยแผ่ธรรมจึงเป็นไปโดยง่าย บางครั้งก็ผ่านทางระบบการศึกษาที่ให้แก่ผู้เข้าการศึกษาในวัดโดยตรง บางครั้งก็ผ่านทางประเพณีและกิจกรรมทางศาสนาที่ประชาชนเข้าร่วมอย่างเป็นทางการ จนถึงผ่านทาง การพูดคุยและสนทนา เช่น ในโอกาสทำบุญตักบาตรตอนเช้า เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปบทบาทเจ้าอาวาสในด้านนี้ก็ยังคงมีอยู่ แต่อาจเปลี่ยนไปหรือเพิ่มขึ้นตามวิธีการ เช่น การใช้สื่อในการเผยแผ่ธรรมะให้เข้ากับยุคสมัย เป็นต้น

๓) บทบาทการส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน

การส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้านโดยช่วยขจัดความขัดแย้งของประชาชนในหมู่บ้านได้ เพราะคนโดยส่วนมากเชื่อฟังเจ้าอาวาสผู้ทรงศีลหรือพระอยู่แล้ว เพราะพุทธศาสนิกชนชาวไทยนับถือพระสงฆ์เป็นอย่างสูง ชาวบ้านมองพระสงฆ์เป็นบุคคลตัวอย่างชาวบ้านจึงเต็มใจที่จะกราบไหว้พระ หากมีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนหรือหมู่บ้าน พระสงฆ์ก็เป็นผู้ประสานความเข้าใจให้กับชุมชนได้

๔) บทบาทที่เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการ

ในชุมชนหรือหมู่บ้าน เจ้าอาวาสก็ทำหน้าที่ช่วยแนะนำสั่งสอนและสนับสนุนงานของชาวบ้าน โครงการพัฒนาต่าง ๆ ในเมืองไทยจนสำเร็จไปได้นั้นส่วนหนึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลขอความร่วมมือจากชาวบ้าน โดยผ่านพระสงฆ์ซึ่งชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ^{๔๓} หากจะมองจากบทบาทหลักของเจ้าอาวาส โดยที่เริ่มจากบทบาทภายในของคณะสงฆ์เอง แล้วส่งผลต่อสังคม ต่อชุมชนในวงกว้างมากยิ่งขึ้น อันได้แก่ – ด้านการปกครอง – ด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ – ด้านการเผยแผ่ – ด้านสาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์ในส่วนของบทบาทด้านนี้โดยมองจากการปกครองภายในของพระสงฆ์เอง เป็นการปกครองในเชิงของธรรมาภิบาล คือดูแลกันโดยธรรม ปกครองกันแบบพ่อปกครองลูก อาจารย์ปกครองศิษย์ ดังปรากฏตัวอย่างที่เป็นต้นแบบให้เห็นชัดเจน คือ หน้าที่ของสัทธิวิหาริกที่จะพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ และ หน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จะพึงปฏิบัติต่อสัทธิวิหาริก ตรัสสั่งให้พระอุปัชฌาย์และสัทธิวิหาริก ตั้งจิตสนิทสนมในกันและกัน ให้พระอุปัชฌาย์สำคัญสัทธิวิหาริกฉันบุตร ให้สัทธิวิหาริกนับถือพระอุปัชฌาย์ฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนั้น ต่างจะมีความ

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน. ๒๕๔๓. หน้า ๓๘ – ๓๙.

เคารพเชื่อฟังกันและกัน ย่อมถึงซึ่งความเจริญงอกงามในธรรม ตรัสสั่งให้พระอุปัชฌาย์และ
 สัทธินาหาริกให้เอื้อเฟื้อประพฤติดต่อกัน หน้าที่ของสัทธินาหาริกจะพึงกระทำต่อพระอุปัชฌาย์
 เรียกว่า อุปัชฌาย์วัตร และหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จะพึงปฏิบัติต่อสัทธินาหาริก เรียกว่าสัทธินาหาริก
 วัตรและอาจารย์วัตร หน้าที่ของศิษย์ที่จะพึงปฏิบัติต่ออาจารย์ อันตวาลิกวัตรหน้าที่ของอาจารย์จะ
 พึงปฏิบัติต่อศิษย์ ทั้งสองฝ่ายต่างก็เอื้ออาทรต่อกัน มิมีตรีจิตต่อกัน^{๔๔} ประเด็นที่สำคัญของการ
 ปกครองของพระสงฆ์นั้น จะต้องปกครองเพื่อให้เกิดการศึกษาได้สะดวก ที่เรียกว่าสัปบายะ การ
 ปกครองที่ดีที่เป็นไปตามพระธรรมวินัยต้องให้เกิดธรรมสัปบายะ คือให้สะดวกแก่การศึกษาธรรม
 ปฏิบัติธรรม คือการปกครองต้องให้อื้อต่อการศึกษา ปกครองเพื่อให้เกิดการศึกษา เมื่อการศึกษาดี
 การศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างสมาธิภาวนาให้เกิดขึ้นได้แล้วก็จะทำให้การ ปกครองง่ายขึ้น สะดวกขึ้น
 บทบาทของพระสงฆ์ในการปกครองนี้ นอกจากจะมีความสุข มีความสันติสุขในหมู่ของ
 พระสงฆ์เองแล้ว ยังสามารถเป็นต้นแบบของการปกครองได้เป็นอย่างดีด้วย^{๔๕}

๕) บทบาทของพระสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์

ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ให้ความอนุเคราะห์ในการ ศึกษาทั้ง
 ส่วนที่จัดการศึกษาเองโดยตรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่ทางรัฐบาลไม่ สามารถจัดการศึกษาบริการ
 ได้ทั่วถึง อันได้แก่กลุ่มประชากรที่ด้อยโอกาสทางสังคม ด้อยโอกาสทางด้านเศรษฐกิจ เป็นเหตุให้ด้อย
 โอกาสทางการศึกษา ก็ได้อาศัยพระสงฆ์ให้การศึกษา ในขณะที่ศึกษาก็ไม่ต้องใช้งบประมาณจาก
 รัฐบาล แต่ใช้ทุนจากประชาชนโดยตรงทั้งที่อยู่อาศัย อาหารและในการใช้จ่าย แม้จะมีส่วนหนึ่งที่เรียน
 จบแล้วที่ทางฝ่ายคณะสงฆ์ยังไม่ได้ใช้งาน แล้วท่านเหล่านั้น ลาสมณเพศออกไปก็ไปทำงานให้ทาง
 รัฐบาลโดยที่รัฐไม่ต้องลงทุน หากมองอย่างนี้แล้วจะเห็นได้ว่าคณะสงฆ์ได้ช่วยเหลือสงเคราะห์รัฐบาล
 ด้วย ไม่เพียงแต่ได้ช่วยอนุเคราะห์กับประชาชนกลุ่มที่ด้อยโอกาสเพียงฝ่ายเดียว แต่อย่างไรก็ตาม
 บทบาทของพระสงฆ์ในการศึกษาสงเคราะห์นี้ อาจมองได้ทั้งที่เป็นระบบ คือจัดตั้งโรงเรียนมีการ
 จัดการเรียนการสอน มีหลักสูตรที่แน่นอนและอีกที่จัดอย่างไม่เป็นระบบ อาจเป็นลักษณะการให้ทุน
 สนับสนุนการศึกษา การให้ทุนในสร้างอาคารเรียน ให้ทุนซื้อสื่อการเรียนการสอน อุปกรณ์ทางการ
 ศึกษา ให้ทุนการศึกษากับครูเพื่อพัฒนาครูในสาขาวิชาที่ขาดแคลน ให้ทุนการศึกษาแก่เด็ก
 ผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ ฯลฯ

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ถึงเจ้าอาวาสกับด้านการพัฒนาชุมชนในปัจจุบันนี้ ว่าเจ้าอาวาสมี
 บทบาททางด้านพัฒนาชุมชนสูงอย่างมาก และเป็นผู้ที่ทุ่มทั้งกายและใจเพื่อให้สิ่งที่ท่านปกครองให้อยู่
 ดีมีความสุขทั่วหน้า

^{๔๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ๒๕๓๕, หน้า ๔๓.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก, ๒๕๓๙, หน้า ๑๒๑.

๒.๓.๓ ด้านการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม

การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมนั้นมีปรากฏเป็นหลักฐานอย่างเป็นทางการมาตั้งแต่ครั้งสมัย จอมพล ป.พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีการก่อตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๕ มีนโยบายมุ่งเน้นความเป็นชาตินิยมอย่างสูง และอาจถือเป็นยุคของการรณรงค์เรื่องวัฒนธรรมเป็นยุคแรก จากนั้นความผันผวนทางการเมืองทำให้มีการเน้นนโยบายที่แตกต่างกันของผู้ปกครองเรื่อยมา จนกระทั่งสมัยของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เริ่มเล็งเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมอีกครั้ง และได้ก่อตั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อดูแลรับผิดชอบเรื่องดังกล่าวในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ จากนั้นงานวัฒนธรรมก็ เป็นงานที่เด่นชัดขึ้น โดยได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างชัดเจน^{๔๖} ดังนั้น ในการพัฒนาส่งเสริม ตลอดจนรักษาคุณค่าศิลปวัฒนธรรมที่ดีไว้นั้นจำเป็นต้องมีกระบวนการพัฒนาที่เหมาะสมซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญในอันที่จะทำให้ประชาชนได้เข้าใจในคุณค่าที่แท้จริงของ วัฒนธรรม มีทักษะ ทศนคติ และพฤติกรรมที่ดีงามสามารถพัฒนาสร้างสรรค์และเลือกสรร นำ วัฒนธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม สิ่งจำเป็นคือการศึกษาริชาวัฒนธรรม ท้องถิ่นให้เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม เข้าใจธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง จะเป็น ตัวกระตุ้นให้ประชาชนเข้าใจสิ่งแวดล้อมได้อย่างถ่องแท้สามารถคิด จินตนาการวิเคราะห์สถานการณ์ และเร่งรีบ หาทางแก้ไขได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งยังรู้จักเลือกรับและเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและการ ไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างชาติได้เป็นอย่างดี

๑) แนวคิด และทฤษฎีในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

วัฒนธรรมตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “Culture” มาจากภาษาลาติน คือ Cultura ซึ่ง แตกมาจากคำว่า Colere หมายถึง การเพาะปลูกและบำรุงให้เจริญงอกงาม (Cultivate) โดยทั่วไป แล้วการใช้คำนี้สะท้อนถึงวิถีชีวิตของผู้คนและโครงสร้างทางสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการประพฤติปฏิบัติที่ สำคัญวัฒนธรรมได้รับการเข้าใจว่าเป็นเสมือนระบบของสัญลักษณ์และความหมายที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่ง มีความแตกต่างกันตามลักษณะของแต่ละพื้นที่ความแตกต่างกันของการให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรมขึ้นอยู่กับการใช้แนวคิด และทฤษฎีที่แตกต่างกัน รวมไปถึงเกณฑ์ในการประเมินการ ประพฤติการปฏิบัติที่ต่างกันวัฒนธรรมจะแสดงออกให้เห็นในหลายรูปแบบ เช่น ดนตรี วรรณกรรม การวาดภาพ การแกะสลัก การแสดงละคร ภาพยนตร์ รวมถึงลักษณะการใช้ชีวิตของ ผู้คน ซึ่งมีบางกลุ่มระบุวัฒนธรรมในความหมายของการบริโภคและสินค้าที่บริโภคแต่นักมานุษยวิทยา เชื่อว่า “วัฒนธรรม” ไม่ได้สะท้อนถึงสินค้าในการบริโภคเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการในการผลิตสินค้า และให้ความหมายต่อตัวสินค้านั้น รวมทั้งความสัมพันธ์ทางสังคมที่สะท้อนวิถีแห่งการปฏิบัติที่ผูกตัว

^{๔๖} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, แผนแม่บทโครงการสืบสานวัฒนธรรมไทย พ.ศ. ๒๕๓๘ – ๒๕๔๐, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นิลนารการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

สินค้ากับกระบวนการเข้าด้วยกัน ดังนั้นวัฒนธรรมจึงหมายถึง ศิลปะ วิทยาศาสตร์และระบบ
คุณธรรม จริยธรรม

ดังนั้น คำว่า “วัฒนธรรม” ยังหมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็น
ระเบียบ ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน ในเอกสารหลักที่พิมพ์
เผยแพร่โดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้แสดงความหมายของวัฒนธรรมไว้ต่างกัน
เช่น “วัฒนธรรม เป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคมเป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติและการแสดงออก
ซึ่งความรู้สึกรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน”^{๔๗}
หรือ “วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์
กับสังคมและมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ
โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผน และทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น” ได้นิยาม
ความหมายของวัฒนธรรมไว้ ๓ นัย ดังนี้

๑) สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ

๒) วิถีชีวิตของหมู่คณะ

๓) ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว
ก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน^{๔๘}

อย่างไรก็ตามโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ iva “โบราณสถาน” หมายถึง
สิ่งก่อสร้างอยู่ติดที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ เช่น เนินดินที่มีหลักฐานเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ ถ้าเพิงผา
สถานที่ที่มนุษย์เคยใช้สอยในอดีตหรือยังใช้ประโยชน์มาจนถึงปัจจุบัน เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระ
ปรางค์ ศาลา วัง พระราชวัง ป้อมปราการ กำแพงแก้ว ค่าย แหล่งฝังศพโบราณ ตะแลงแกง
ศาลหลักเมือง เตาเผาเครื่องสังคโลก คูเมือง กำแพงเมือง บ้าน โกดัง ทำเรือ คลอง เมืองโบราณ เป็น
ต้น “โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ” หมายถึง วัตถุต่าง ๆ เช่น หิน ดินเผา ไม้ เขาสัตว์ หนัง ไผ่พืชไผ่สัตว์
ซึ่งในสมัยโบราณได้นำวัตถุเหล่านี้มาทำเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น พระพุทธรูป เครื่องมือหิน
เครื่องประดับ สมุดข่อยหนังสือ ศิลจารึก ตัวหนังสือโลหะ เครื่องดนตรีต่าง ๆ เป็นต้น^{๔๙}

สำนักโบราณคดีได้แบ่งประเภทของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ไว้ ๒ ประเภท
ตามคุณค่าและความสำคัญเพื่อการบริหารจัดการ ดังนี้

๑) โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ระดับชาติ ได้แก่ โบราณสถานที่มีคุณค่าทาง
ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วิชาการ สังคมหรือชาติพันธุ์วิทยา ซึ่งมีความสำคัญ
ผูกพันอย่างแน่นแฟ้น ในระดับชาติ ไม่เฉพาะชุมชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งเท่านั้น

^{๔๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมี บุคส์พับลิเคชันส์,
๒๕๔๖, หน้า ๗๔๖.

^{๔๘} กรมศิลปากร, คู่มือปฏิบัติงานอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: กรม
ศิลปากร, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

๒) โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ระดับท้องถิ่น ได้แก่ โบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วิชาการ สังคมหรือชาติพันธุ์วิทยาซึ่งมีความสำคัญผูกพันอย่างแน่นแฟ้นในระดับชุมชน หรือเฉพาะท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง^{๔๙}

นอกจากนี้ นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ทัศนะว่า ศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ทั้งยังเป็นเครื่องวัดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม ซึ่งมีผลต่อความก้าวหน้าของประเทศ เพราะประเทศจะเจริญหรือไม่ขึ้นอยู่กับพัฒนาของคนในสังคมจากแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่กล่าวถึงการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าขึ้น สังคมต้องมีคุณภาพ จากการพัฒนาคนในสังคม ปรากฏผลได้ดังนี้^{๕๐}

๑. เป็นสังคมคุณภาพ หมายถึง สังคมไทยต้องพัฒนาคนในสังคมทุกด้าน ทั้งด้านความรู้ ทักษะมีการดำเนินชีวิตที่ดี โดยยึดหลักความพึงพอใจเพียง ความพอดี และสามารถพึ่งตัวเองได้

๒. เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยคนไทยสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตให้เป็นคนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น เป็นผู้มีเหตุผล ร่วมใจกันพัฒนาภูมิปัญญาไทย ควบคู่กับการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น

๓. เป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน โดยต้องปลูกฝังให้คนไทยเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และมีค่านิยมที่ถูกต้อง พึ่งพาอาศัยกัน มีความรู้รัก รู้สามัคคี ภูมิใจในความเป็นไทย รักษาสถาบันที่สำคัญของสังคมไทยสืบต่อไป

ศิลปะและวัฒนธรรม (Art and Culture) หมายถึง ผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปะและพุทธิปัญญาทุกแขนง เป็นสิ่งที่มีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมจากธรรมชาติ ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะรูปธรรมหรือนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมหลวงหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีการสืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน โดยแสดงออกถึงความเจริญงอกงามและความมีศีลธรรมอันดีของมนุษย์

ศิลปะ หรือ ศิลปะต่างๆ ไปแล้วจะหมายถึง การกระทำหรือขั้นตอนของการสร้างชิ้นงาน ศิลปะ ศิลปะเป็นคำที่มีความหมายกว้าง แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมีความหมายเกี่ยวกับการสร้างสรรค์สุนทรีย์ภาพด้านต่าง ๆ งานศิลปะ จะรวมถึงชิ้นงานหลาย ๆ ชนิดโดยผู้สร้างตั้งใจสร้างชิ้นงานเพื่อสื่อสาร สื่ออารมณ์ หรือใช้สัญลักษณ์เพื่อให้ผู้ชมชิ้นงานตีความ ผู้สร้างงานศิลปะ มักเรียกโดยรวมว่า ศิลปิน

ศิลปะอาจรวมไปถึงงานในรูปแบบต่าง ๆ เช่น งานเขียน บทกวี การเต้นรำ การแสดงดนตรี งานประติมากรรม ภาพวาด-ภาพเขียน หรือ อื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่แล้วศิลปะจะหมายถึง งานทางทัศนะศิลปะได้แก่ ภาพวาด-ภาพเขียน งานประติมากรรม งานแกะสลัก รวมถึงงานแบบ

^{๔๙} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, **คู่มือการดูแลรักษาโบราณสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี: โรงพิมพ์วารสารส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖.

^{๕๐} วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง ผศ.ดร., **การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑-๔.

Conceptual Art และ Installation Art ในบางตารางแบ่งศิลปะซึ่งเรียกว่า วิจิตรศิลป์ (Fine Art) ออกเป็น ๕ ประเภท

- ๑) จิตรกรรม (Painting) การพิมพ์ภาพ (Printing)
- ๒) ประติมากรรม (Sculpture)
- ๓) สถาปัตยกรรม (Architecture)
- ๔) วรรณกรรม (Literature)
- ๕) คีตกรรม ดนตรีและนาฏศิลป์ (Music & Dramatic Art)

วัฒนธรรม คือ ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน

วัฒนธรรม ในทางวิทยาการหมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต ตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า (The Way of Life) ซึ่งเป็นพฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้น ด้วยการเรียนรู้จากกันและกันและร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน

วัฒนธรรม มาจากภาษาบาลีบวกกับภาษาสันสกฤต ซึ่งคำว่า “วฒฺ” ในภาษาบาลีคือ ความเจริญส่วนคำว่า “ธรม” ในภาษาสันสกฤตหมายถึงความดี พอเอาสองคำมารวมกันจึงได้คำว่า “วฒฺธรม” หมายถึงความดีอันจะก่อให้เกิดความงอกงามที่เป็นระเบียบเรียบร้อย ประเภทของวัฒนธรรม เราสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

- ๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ คือ เครื่องมือเครื่องใช้ ที่มนุษย์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อความสุททกกาย อันได้แก่ ยวดยานพาหนะ ที่อยู่อาศัย ตลอดจนเครื่องปรุงรังกันตัวให้รอดพ้นจากอันตรายทั้งปวง
- ๒) วัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์เพื่อให้เกิดปัญญา และมีจิตใจที่งดงาม อันได้แก่ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม คติธรรม ตลอดจนศิลปะวรรณคดีและระเบียบแบบแผนของขนบธรรมเนียมประเพณี

อย่างไรก็ดี ศิลปวัฒนธรรมเป็นวิธีการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่สมาชิกนับแต่ชั้นบรรพบุรุษเป็นต้นมาร่วมกันสร้างสมอย่างต่อเนื่องจนเห็นเป็นลักษณะเด่นเฉพาะในสังคมมนุษย์นั้น ๆ ศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งแสดงอัจฉริยะและคุณค่าของมนุษย์ชาติ^{๕๑} และถ้าหากมองจากมิติวัฒนธรรมที่เคลื่อนไหวแล้ว การลงทุนพัฒนาใด ๆ ก็ตามจะต้องทำควบคู่ไปกับการลงทุนในด้านวัฒนธรรมความคิด เพราะจะช่วยให้เกิดพลังขึ้นนำแนวทางการพัฒนาในทุก ๆ ด้านอย่างเป็นองค์รวม นอกจากนั้นทุกสังคมก็มีต้นทุนทางวัฒนธรรมอยู่ก่อนแล้วทั้งนั้น การพัฒนาที่ทำให้ต้นทุนทางวัฒนธรรมสูญเสียไป ก็จะทำให้สังคมนั้นล้มละลายทั้งทางศีลธรรม ภูมิปัญญา และศักดิ์ศรี ดังนั้น การแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาในมิติศิลปวัฒนธรรม จึงหมายถึง กระบวนการสำคัญ ๔ ประการคือ การเสริมสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม การ

^{๕๑} สุพิศวง ธรรมพันทา, **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ดี.ดี. บุคส์ไตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๖.

เสริมสร้างประชาสังคม การสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรชุมชน และการเคารพสิทธิของความแตกต่างหลากหลายของพหุสังคม^{๕๒}

สรุปได้ว่า การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์และธรรมชาติสร้างสรรค์ขึ้นโดยมีคุณค่าเกิดเป็นประเพณีวัฒนธรรมรูปแบบของกิจกรรมมนุษย์และโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้วิถีการดำเนินชีวิต ด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน จนเกิดความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน ทำให้สังคมที่มีความเอื้ออาทรต่อกันอันเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง

๒.๓.๔ ด้านการศึกษา

ด้านการศึกษาพระภิกษุสามเณร มีส่วนสำคัญต่อการสืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เพราะส่วนนี้พระภิกษุสามเณรต้องศึกษาพระธรรมวินัยของบรรพชิตในพระพุทธศาสนาการจัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณรนั้น ไม่เอื้อให้เกิดแรงจูงใจในการศึกษา ผู้เรียนเลยเปลี่ยนเป้าหมายจากเดิม ส่วนใหญ่ให้ความสนใจเรียนแผนกปริยัติสามัญมากกว่าแผนกธรรมบาลี

การจัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ยังมีบทบาทสำคัญในการฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรที่บวชเข้าเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย จากสภาพที่เป็นไปในปัจจุบัน แม้ว่าจะมีปัญหาและอุปสรรค นานาประการ ความจำเป็นในเรื่องนี้ต้องได้รับการดูแลจากทุกองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพราะว่าการขาดแคลนผู้เล่าเรียนกำลังจะเป็นวิกฤตของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยในอนาคต ส่วนหนึ่งได้รับผลกระทบมาจากการจัดการศึกษาของรัฐนั่นเอง แม้คณะสงฆ์จะพยายามแก้ไขแล้วก็ตามส่วนหนึ่งมาจากการไม่พัฒนาและปรับปรุงมาตรฐานด้านการศึกษา โดยเฉพาะการวัดผลที่ควรเป็นสากลมากกว่านี้ ส่งผลไปถึงการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ต้องการศึกษาเล่าเรียนมีความหวังในอนาคต หากการจัดการศึกษาสงฆ์เป็นไปอย่างเหมาะสม ถ้าไม่เช่นนั้นปัญหาการขาดแคลนพระภิกษุสามเณรจะยิ่งรุนแรงกว่าเดิม

สภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย พระสงฆ์ในการจัดการศึกษาให้กับสังคมไทยมีมาตั้งแต่โบราณ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความพันธุมุข และฝึกอบรม กาย วาจา ให้สงบ อบรมจิตใจให้เป็นสมาธิ และอบรมปัญญาให้รู้แจ้งตลอด หรือเรียกว่าไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ตาม ตามหลักพระพุทธศาสนา^{๕๓} การศึกษาพระภิกษุสามเณรในปัจจุบันแบ่งออกเป็นหลายลักษณะ เช่น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม การศึกษาพระปริยัติแผนกบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา การศึกษาวิชาการชั้นสูงเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนาปรัชญาและสังคมศาสตร์ในมหาวิทยาลัยสงฆ์และมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา เป็นต้น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กับการเรียนวิชาสามัญตามหลักสูตรของรัฐ

^{๕๒} อานันท์ กาญจนพันธุ์, **วิถีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๕.

^{๕๓} สิริ เพ็ชรไชย. **ความหมายของคำในหน้าที่พระสงฆ์มีการ**. (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๒๑). หน้า ๑๐๕.

โดยกระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ พ.ศ.๒๕๑๔ เป็นครั้งแรก และเปลี่ยนไปใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติสามัญธรรมแผนกสามัญ พ.ศ.๒๕๔๒ แทน โดยเปิดสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย^{๕๔} คุณภาพและมาตรฐานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นกับความรู้ความสามารถของผู้บริหารโรงเรียนนั้น^{๕๕} จากการติดตามผลการดำเนินงาน ปี พ.ศ.๒๕๓๕ พบว่าการจัดการศึกษาที่ผ่านมาต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานหลายด้าน โดยเฉพาะด้านการบริหารกิจการนักเรียน คือผู้ดำเนินการเกี่ยวกับนักเรียนที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุสามเณร ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ ขาดความมั่นใจในความรู้ความสามารถของตนเองที่จะคอยช่วยเหลือพระภิกษุสามเณร ที่มีปัญหาภูมิหลังมาจากครอบครัวเดิมและเมื่อเข้ามาบวชเรียนก็มีปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ในสถานภาพของพระภิกษุสามเณร^{๕๖}

แต่ในสภาพปัจจุบันยังมีชาวพุทธในเขตชนบทจำนวนมากที่ยังคงส่งเสริมให้ลูกหลานมาบวชเรียนเป็นพระภิกษุสามเณร เนื่องจากชาวพุทธยังถือว่าการบวชเรียนเป็นการส่งเสริมลูกหลานให้เป็นดีของสังคมและประเทศชาติ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องหันมาอาศัยประเพณีบวชเรียนเป็นช่องทางที่จะให้ลูกหลานของตนได้รับการศึกษาและเป็นการเลื่อนฐานะทางสังคมให้แก่บุตรหลานของตนต่อไป

๒.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ^{๕๗} กล่าวไว้ใน ภาวะผู้นำ ได้อธิบายเกี่ยวกับภาวะผู้นำโดยการเปรียบเทียบไว้ว่า เปรียบเสมือนโคจำฝูงน้าบริวารข้ามแม่น้ำได้โดยความปลอดภัย ผู้นำนั้นต้องประกอบด้วยผู้ตาม สถานการณ์ โดยมีจุดหมายและวิธีในการดำเนินงานที่ดี

น้อย สุปิงคลัต ^{๕๘} กล่าวไว้ใน ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน เกี่ยวกับผู้นำว่าเมื่อกล่าวถึงผู้นำ มักจะได้ยินคำที่ใช้เรียกแทนตัวผู้นำที่แตกต่างกัน เช่น หัวหน้า ผู้บังคับบัญชา ผู้บริหาร เป็นต้น สำหรับผู้นำมีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย และผู้นำหรือภาวะผู้นำนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถของผู้นำโดยตรง

^{๕๔} กองศาสนศึกษา กรมศาสนา, **คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม-บาลี**, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๒) (อรรถาธิบาย).

^{๕๕} สมชาย บัวเล็ก, **การจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, วารสารการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี**, (๓ กุมภาพันธ์-มีนาคม ๒๕๔๐): ๑๓.

^{๕๖} พระสรพงษ์ สอนทวี, (สภาพแวดล้อมทางบ้าน ทางวัด โรงเรียนและลักษณะทางจิตที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของสามเณรในกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา), **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔). หน้า ๑

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ภาวะผู้นำ**, ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๖), หน้า ๕.

^{๕๘} น้อย สุปิงคลัต, **ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน**, วิทยากรบรรยายวิชา ภาวะผู้นำสำหรับผู้บริหารการศึกษา ประจำเขตการศึกษาเขต ๑๑, มปท. ๒๕๓๗, หน้า ๔.

กวี วงศ์พุ่ม^{๕๙} กล่าวไว้ใน ภาวะผู้นำ เกี่ยวกับความรู้ทั่วไปว่า ผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญในการช่วยเสริมสร้างให้ผู้บริหารในระดับต่าง ๆ ในฐานะหัวหน้างานสามารถควบคุมการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปตามเป้าหมายหรือความต้องการของหน่วยงาน

นงลักษณ์ สุธิวัฒน์พันธ์^{๖๐} กล่าวไว้ใน พัฒนาบุคลิกผู้นำและนักบริหาร เกี่ยวกับภาวะผู้นำในทัศนะของคนทั่วไป ทำให้นึกถึงภาพของการกระทำและการใช้อำนาจของผู้นำในสังคม เป็นต้น และภาวะผู้นำเป็นกระบวนการไม่ใช่ตัวบุคคล ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของความเป็นผู้นำ

กิติ ตยัคคานันท์^{๖๑} กล่าวไว้ในเทคนิคการสร้างภาวะผู้นำเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำว่า ผู้นำที่ดีต้องมีคุณลักษณะเกี่ยวกับสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ประกอบด้วยความรู้ดี มีบุคลิกภาพดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการใช้ดุลยพินิจในการตัดสินใจ มีความกล้าหาญ มีความอดทน มีการสื่อความหมายที่ดี มีความเห็นอกเห็นใจ ไม่เห็นแก่ตัว มีความเสียสละ และไม่ใช้อิทธิฤทธิ์ในทางที่ผิดยกย่องให้เกียรติ ให้ความไว้วางใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชา มีความจงรักภักดีต่อหน่วยงาน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา มีการวางแผนงานและวิธีดำเนินงาน

ฉลอง มาปรีดา^{๖๒} กล่าวไว้ใน คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร เกี่ยวกับ คุณธรรมสำหรับผู้นำว่า คุณธรรมนั้นเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารเพราะผู้ที่มีคุณธรรมถือกันว่าเป็นผู้ควรแก่การเคารพนับถือ เป็นต้น

ทองย้อย แสงสินชัย^{๖๓} กล่าวไว้ใน สัปบุริสธรรม ๗ ประการ เกี่ยวกับหลักสัปบุริสธรรมกับการใช้ภาษาเรียกบุคคลมีคุณสมบัติที่ดีว่า อาจไม่ใช่ เป็นผู้มีฐานะดี เศรษฐกิจดี ผู้มีอำนาจทางการเมือง ผู้มีอำนาจทางการทหาร และผู้มีการศึกษา แต่ในทางพระพุทธศาสนาวัดความเป็นผู้ดีกันที่คุณสมบัติภายในคือคุณธรรม บุคคลไม่ได้เป็นผู้เลวทรามหรือผู้ดีกันที่ชาติกำเนิด แต่เป็นผู้เลวทรามหรือผู้ดีกันที่การกระทำ คือ ทำดียอมเป็นคนดี ทำชั่วยอมเป็นคนชั่ว เป็นต้น

๒.๔.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูโพธิธรรมานันท์ (บุญธรรม)^{๖๔} ได้ศึกษา เรื่อง “ภาวะผู้นำตามแนวทางรัฐศาสตร์ของพระราชวุฒาจารย์ (ดูล อตุโล)” พบว่า ผู้นำจะต้องมีความรู้ ความสามารถ ซึ่งอำนาจและอิทธิพล

^{๕๙} กวี วงศ์พุ่ม. ภาวะผู้นำ. ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เสริมวิชาชีพบัญชี. ๒๕๓๖. หน้า ๑๗.

^{๖๐} นงลักษณ์ สุธิวัฒน์พันธ์. พัฒนาบุคลิกผู้นำและนักบริหาร. ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๔. หน้า ๒.

^{๖๑} กิติ ตยัคคานันท์, เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ, ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพมหานคร: แปลอักษร, ๒๕๔๓. หน้า ๒๒.

^{๖๒} ฉลอง มาปรีดา, คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔.

^{๖๓} ทองย้อย แสงสินชัย, สัปบุริสธรรม ๗ (คุณสมบัติของคนดี ๗ ประการ), (กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๑ - ๒.

^{๖๔} พระครูโพธิธรรมานันท์ (บุญธรรม), “ภาวะผู้นำตามแนวทางรัฐศาสตร์ของพระราชวุฒาจารย์ (ดูล อตุโล)”, งานวิจัยพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๕.

ต่างๆ ในการที่จะพาบุคคลไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ และผู้นำจะต้องมีคุณธรรมในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุถึงจุดประสงค์ของตนเอง และหน่วยงาน

วนิดา ชูสังข์^{๖๕} ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา” พบว่า การเป็นผู้นำนั้นจะต้องเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญา คือ มีหุตาไว มีความคิดกว้างไกล สามารถจำแนกบุคคล และเหตุการณ์ออกว่าเป็นอย่างไร ซึ่งจะทำให้ผู้นำมีประสบการณ์มีความชำนาญในการปกครอง การเข้าใจบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้เป็นอย่างดีจะทำให้มีผู้นำมีผู้สนับสนุนมากขึ้น แต่คุณสมบัติทั้ง ๓ ประการนี้ มีระดับความสำคัญมากน้อยต่างกันไปตามระดับตำแหน่งหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยงานว่าเล็กหรือใหญ่ขนาดไหนหรือมีความสำคัญเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้ว ผู้ปกครองรัฐหรือผู้นำประเทศแล้วนับว่าเป็นองค์กรขนาดใหญ่ ผู้นำหรือผู้บริหารจึงต้องมีคุณสมบัติครบถ้วน จึงจะสามารถยึดศรัทธาของผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้ส่งผลให้ลูกน้องหรือผู้สื่องานมีความเชื่อมั่น นั้นย่อมเป็นสาเหตุที่จะนำไปสู่เป้าหมายเดียวกันอย่างมีประสิทธิภาพ

นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย^{๖๖} ได้ศึกษา เรื่อง “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์: ศึกษาจากหลักพุทธธรรม” พบว่า ผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ต้องประกอบด้วยหลักครองตน ครองคน ครองงาน เน้นคุณภาพการเป็นผู้นำที่ดี ทั้งด้านคุณภาพด้านจิตใจ และคุณภาพด้านความสามารถ จึงจะนำพาหมู่คณะ องค์กร ไปสู่ความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จากการศึกษาและทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ ผู้วิจัยพบว่าในการที่จะสร้างภาวะผู้นำหรือสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นกับผู้ตาม ส่วนหนึ่งคือการนำเอาหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ เป็นต้นว่าหลักพรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ สังคัตถุ ๔ ขรรวาสธรรม ๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐ และจักรวรรดิธรรม ๑๒ และที่สำคัญหากผู้นำคนใดรู้ตน นั้นแสดงว่าผู้นำคนนั้นสามารถครองตนและครองงานอย่างมีสติ

พระณัด วาฒโน (บุตรสวัสดิ์)^{๖๗} ได้ศึกษา เรื่อง “การวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗” พบว่า แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำที่ดีนั้นย่อมประกอบด้วยหลักการ ๓ ประการ คือ หลักการครองตน ครองคนและครองงาน โดยมุ่งเน้นให้ผู้นำ เกิดการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนาระบบงาน ให้มีคุณภาพที่สมบูรณ์แบบทั้งสองด้าน คือ คุณภาพด้านจิตใจและคุณภาพด้านความสามารถส่วนการวิเคราะห์แนวคิดที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำที่ดีตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ใน พระพุทธศาสนา พบว่า ผู้นำที่ดี ต้องยึดหลักธรรมเป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับ

^{๖๕} วนิดา ชูสังข์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำตามพระพุทธศาสนา”, *งานวิจัยพุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

^{๖๖} นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์: ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, อ้างใน พระณัด วาฒโน, “การวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗”, *งานวิจัยพุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^{๖๗} พระณัด วาฒโน, “การวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗”, *งานวิจัยพุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

การปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ใน การสังเคราะห์คุณสมบัติของผู้นำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน เพื่อนำพาหมู่คณะและสังคมไปสู่ความสงบสุขและยั่งยืนตลอดไป

พระมหาคมเพชร วชิรปณฺโญ^{๒๘} ได้ศึกษา เรื่อง “การนำหลักสัปตปริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น” พบว่า การใช้หลักสัปตปริสธรรม ๗ ทุกข้อมีความสำคัญ ถ้าปฏิบัติได้ทุกข้ออย่างเคร่งครัด จะทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อประชาชน มีชื่อเสียงสุจริตในการปฏิบัติงาน สร้างสรรค์สามัคคีให้เกิดในชุมชน ดูแลสิ่งแวดล้อมให้ดี ผูกพันและเอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมงาน ควรมีความจริงใจองค์กรต้องสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน ให้ผลประโยชน์เกิดกับประชาชนมากที่สุด

ร้อยเอกกันณพงศ์ ทองมัน^{๒๙} ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อการบริหารของกรมสอบสวนคดีพิเศษ กระทรวงยุติธรรม” พบว่า กรมสอบสวนคดีพิเศษ เป็นหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายที่ผู้บริหารต้องรับผิดชอบในการบริหารคนที่มาจากหลายวิชาชีพ และการบริหารคดีพิเศษมีความยุ่งยากซับซ้อน และอิทธิพลต่าง ๆ ผู้นำจะต้องมีความรู้ทั้งงานด้านบริหารงานบุคคลและความด้านการปฏิบัติงานอย่างแท้จริง มีความกล้าในการตัดสินใจ ความเป็นปัจเจกในการสืบสวนสอบสวนคดีพิเศษ มีความซื่อสัตย์ มีวิสัยทัศน์ ยึดหลักกฎหมายเป็นสำคัญ เป็นที่พึ่งด้านการคุ้มครองสิทธิต่อประชาชน ผู้บริหารต้องพัฒนาคนให้เป็นหัวหน้านวัตกรรม คิดนอกกรอบ ผู้บริหารต้องเป็นตัวอย่างให้เห็น และพัฒนาคนให้เป็นพฤติกรรมขององค์กร เป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนคนในองค์กรเป็นคนดี เก่งมีสุข เป็นพลังในการขับเคลื่อนให้เป็นองค์กรในการเรียนรู้ เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ เป็นองค์กรที่ได้รับความเชื่อมั่นต่อสาธารณชน ในการต่อสู้ป้องกันปราบปรามอาชญากรรมพิเศษ

พระมหาสุทธิพงศ์ ธรรมพิทักษ์^{๓๐} กล่าวไว้ใน การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท : ระหว่างพระเจ้าพิมพิสารกับพระเจ้าปเสนทิโกศล เกี่ยวกับหลักพุทธจริยธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ในฐานะเป็นผู้นำและผู้บริหาร พบว่า มีหลักธรรมคือ พรหมวิหาร ๔, สังคหวัตถุ ๔, อคติ ๔, พละ ๕ ของพระราชา, อปริหานิยธรรม ๗, ทศพิธราชธรรม ๑๐ และจักรวรรดิธรรม ๑๒

^{๒๘} พระมหาคมเพชร วชิรปณฺโญ, “การนำหลักสัปตปริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”, งานวิจัยพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๓.

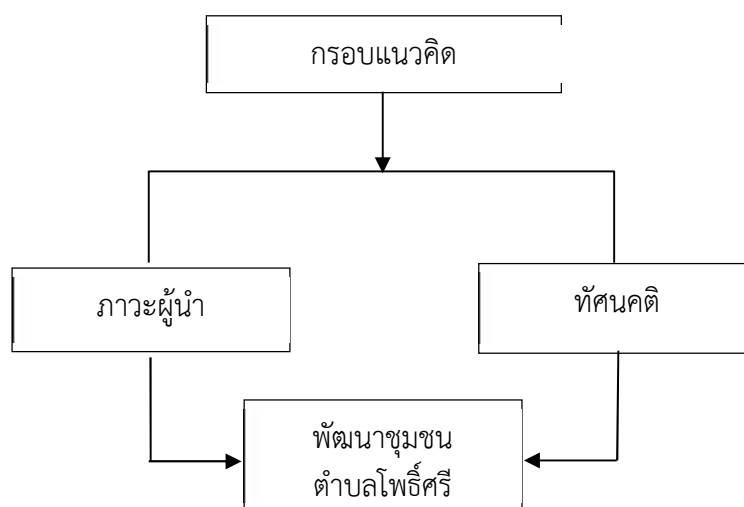
^{๒๙} กันณพงศ์ ทองมัน ร้อยเอก, “การพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อการบริหารงานของกรมสอบสวนคดีพิเศษกระทรวงยุติธรรม”, หลักสูตรเสนาธิการทหาร, (วิทยาลัยเสนาธิการทหาร, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^{๓๐} สุทธิพงศ์ ธรรมพิทักษ์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ พุทธจริยธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท: ระหว่างพระเจ้าพิมพิสารกับพระเจ้าปเสนทิโกศล”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), หน้า

สุวิน สุขสมกิจ^{๗๑}กล่าวไว้ใน พุทธปรัชญากับการสร้างเสริมภาวะผู้นำ พบว่า หลักพุทธปรัชญามีส่วนการสร้างเสริมความเป็นผู้นำ ทั้งนี้เพราะหลักพุทธปรัชญา มีหลักธรรมในการปกครองตนเองและผู้อื่น หลักในการสร้างความสัมพันธ์ภาพอันดี สร้างความสามัคคีของหมู่คณะ และความดีงามของสังคมนี้ยังพบว่า ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญา ย่อมก่อให้เกิดความดีงามของสังคม นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้นำที่ปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญา ย่อมก่อให้เกิดอำนาจทางจิตใจที่จะทำให้ผู้อื่นศรัทธาและเชื่อถือจึงเรียกอำนาจชนิดพิเศษนี้ว่า อำนาจแห่งธรรมเป็นอำนาจอันเกิดการปฏิบัติโดยยึดหลักแห่งความดีความจริงอันถูกต้อง โดยใช้อำนาจในการครองใจผู้อื่น ทำให้เกิดความศรัทธาและเชื่อถือ สามารถโน้มน้าวจิตใจผู้อื่นให้คล้อยไปในทางที่ถูกต้อง โดยไม่ต้องใช้อำนาจในการบังคับ ดังนั้นหลักพุทธปรัชญาจึงมีความสำคัญต่อการสร้างเสริมภาวะผู้นำ

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสตามทัศนคติของประชาชนในตำบลโพธิ์ศรี อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานีได้กำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังนี้

^{๗๑} สุวิน สุขสมกิจ, “พุทธปรัชญากับการสร้างเสริมภาวะผู้นำ: กรณีศึกษากำนัน ผู้ใหญ่บ้านจังหวัดกาญจนบุรี” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

สรุปได้ว่าภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสของชาวพุทธคือผู้นำของวัด หรือ ที่เรียกว่า “เจ้าอาวาส” ถือว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญของวัด ซึ่งบุคคลที่ดำรงตำแหน่งนี้ควรประกอบด้วยคุณสมบัติแห่งความเป็นผู้นำเป็นพื้นฐานด้วยเหตุที่เป็นผู้นำของวัดจึงต้องประกอบด้วย ธรรมะและมีจริยวัตรที่ดีงามอย่างขาดมิได้ ความเป็นผู้นำของวัดต้องมีการกิจที่ต้องบริหารจัดการงาน และกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงดูแลทรัพย์สินและบุคลากรภายในวัดโดยที่ท่านผู้ต้องคำนึงถึงฐานะที่เป็น “ภิกษุ” เป็นสำคัญ กล่าวคือ ต้องเป็นผู้ที่พร้อมศึกษาในไตรสิกขาและมีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับบริวาร ผู้พบเห็นและบุคคลผู้เคารพศรัทธาทั้งหลายนั่นเอง สำหรับภารกิจที่พัฒนาวัดซึ่งเป็นการพัฒนาด้านวัดถุนั้นแม้ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ชาวพุทธนิยม ผู้นำของวัดก็ต้องเน้นย้ำ และตระหนกอย่าให้พุทธศาสนิกชนหลงผิดยึดติดในการพัฒนาวัดมากกว่าพัฒนาจิตใจของตนเอง ด้วยหน้าที่ที่ต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพระธรรม ผู้นำของวัดจึงต้องเป็นผู้ที่แสวงหาธรรมะของผู้นำพื้นฐาน ได้แก่ การเป็นผู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบุคคล รู้สังคมและท่าน ยังต้องเป็นผู้ที่ต้องดำรงไว้ซึ่งธรรมทั้งหลายในการจัดการบริหารงานและกิจกรรมของสงฆ์ทั้งหมดในวัด สิ่งที่ทำเหล่านี้จะทำให้วัดเจริญยิ่งขึ้น

ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสเปรียบเสมือนโคจำฝูง เป็นผู้นำของฝูงโค ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสเป็นผู้มีความสำคัญต่อการพัฒนาวัด และให้ความรู้ต่อพระภิกษุสามเณรและประชาชน ภาวะผู้นำโดยทั่วไปมีปัจจัยสำคัญในการจะช่วยเหลือเสริมสร้างเกี่ยวกับผู้บริหารในระดับต่าง ๆ ต่อพัฒนาชุมชนและวัด ผู้นำของเจ้าอาวาสที่ดีจะต้องมีบุคลิกภาพและและสุขภาพด้วย และมีคุณธรรม ความยุติธรรม ดังนั้นเจ้าอาวาสนั้นจะต้องมีวิสัยทัศน์มีแนวคิดในการครองตนครองคนและครองงาน เป็นต้น